

21e jaargang no. 4
december 2002

Gildebrief

VRIJWILLIGE
HET GILDE VAN MOLENAARS

De Gildebrieff is het verenigingsblad van Het Gilde Vrijwillige Molenaars (GVM). Het blad verschijnt vier keer per jaar en wel in de maanden maart, juni, september en december. De oplage is 2200 stuks.

De redactie is, tenzij anders vermeld, verantwoordelijk voor de inhoud van het blad, met uitzondering van de artikelen van het bestuur van het GVM. De redactie neemt graag kopij en suggesties voor artikelen in ontvangst, maar zij behoudt zich het recht voor artikelen niet, gedeeltelijk of gewijzigd te plaatsen.

Advertenties

Voor bedrijven of instellingen, die gelieerd zijn aan 'de molenwereld', bestaat de mogelijkheid in de Gildebrieff te adverteren. Advertentietarieven zijn op het redactieadres verkrijgbaar.

Bestuur van het GVM

G. (Gerard) Sturkenboom, voorzitter
Bisschop Arnoutlaan 14
5591 BL Heeze tel. 040-2262602

M. (Mark) Dwarswaard, secretaris
Hogeweg 91 bestuur@vrijwilligemolenaars.nl
5751 KX Deurne, tel. 0493-310232 of 06-22937601

P.A.M. (Petro) van Doorne, waarnemend penningmeester
Steenakker 44
6651 JE Druten, tel. 0487-515643

A.(Bert) van Uffelen, Examencoördinator
Bittervoorn 20
7908 VH Hoogeveen, tel.0528-271991 of 06-53286029

A. (Andreas) de Vos, contacten met afdelingen
Meijersloot 35
1831 EB Koedijk, tel. 072-5617648.

P.A.M. (Petro) van Doorne
Steenakker 44
6651 JE Druten, tel. 0487-515643.

H.C. (Hein) Steinz, PR- en molenbiotoopzaken
Dorpsweg 94
8051 XW Hattem, tel. 038-4445446

Ledenadministratie

B.A. (Boudewijn) van Weel
Nwe Bussummerweg 92
12772 CK Huizen, tel 035-5251695
ledenadministratie@vrijwilligemolenaars.nl

Rekeningnummer GVM

Postbank (giro) 2144780 ten name van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars te Groot Ammers

Steunpunt Molenbiotoop:

De Hollandsche Molen (E-mail adres DHM@molens.nl)
Zeeburgerdijk 139, 1095 AA Amsterdam, tel 020- 6238703
telefax 020-6383319

Gildeverzekeringen

Contactpersoon: J. (Jan) van Loenen
Arendshorst 34
3772 RV Barneveld, tel 0342-400630
verzekeringen@vrijwilligemolenaars.nl

Bliksemafleidercontrole

Contactpersoon: L.J. Tiggelman
Livius 7
3962KD Wijk bij Duurstede Tel. 0343-575684

Redactie Gildebrieff

T. (Thijs) van Hoof, W.E.G. (Willem) Hurkmans, G.J. (Gerrit) Pouw, H.C. (Hein) Steinz.

Redactieadres

W.E.G. (Willem) Hurkmans, Leliestraat 132
8012 BV Zwolle, tel 038-4214674
redactie@vrijwilligemolenaars.nl

Gilde verzendingen

H.P.A.(Hub) van Erve
Hoevense Kanaaldijk 9
5018 EA Tilburg, tel. 013-5362100
verzendingen@vrijwilligemolenaars.nl

IN DIT NUMMER

pagina

Het bestuur op tournee in het hoge Noorden	1
De schroef van Archimedes nog eens nader bekeken	4
De Wa+verzekering uitgelegd	5
Bestuursmutaties 2003	6
Op reis met Gijs	7
Geen wind maar overal priemen molenenden in de lucht...	9
Een wieksysteem dat de tijd tegen had	12
Reacties op Nationale Molendag ja of nee?	20
In Memoriam Albert Bosma	20
Kruipalen en rugpijn	21
Dubbel molenaars jubileum in Maassluis	22
Dick Abelskamp stopt als projectcoördinator	
bliksemafleidercontrole	22
Even voorstellen	23
Kleine berichten en mededelingen	23
Overzicht examenresultaten voor het najaar 2002	27
De Olienoot, bode voor de oliewereld	27

Bij de foto's op het omslag:

Voorblad: De zware poldermolen van de Polder Westbroek te Oud Zuilen gem. Maarssen in 2003 viert hij zijn 250ste verjaardag

Achterblad: Staande langs de Vecht bij Vreeland bemaalt de Hoekermolen de gelijknamige polder. Een van de weinige nog in particulier bezit zijnde molens

Kopij voor het volgende nummer moet vóór

1 februari 2003

in het bezit zijn van de redactie

Allerhande informatie via onze website:

www.vrijwilligemolenaars.nl

Het bestuur op tournee in het hoge Noorden

Verslag bestuursbezoek aan afd. Friesland, 28/29 juni 2002.

Zoals gebruikelijk bezoekt het bestuur elk jaar een afdeling. Na 11 jaar was het weer de beurt aan de afdeling Friesland om als gastheer op te treden. Het bestuur werd uitgenodigd om op vrijdagavond 28 juni aanwezig te zijn voor een overleg met het afdelingsbestuur, in hotel Oostergoo te Grouw. Voor de zaterdag stond een bezoek aan een aantal molens op het programma. Maar eerst moest er vergaderd worden.

De vergadering was grotendeels gewijd aan de toekomst van de samenwerking tussen GFM als afdeling Friesland en Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, de opleiding en de examens. Aan het eind van de vergadering gaf Rien van Schaijck een kleine lezing over de biotoopproblemen voor de molens als gevolg van een landinrichtingsplan in "De Lege Midden" een veenweidegebied ten oosten van Grouw. De voorgestelde plannen zijn bedreigend voor het functioneren van de molens (7 stuks) in dat gebied, maar ook voor het gebied als veenweide. Stichting Molens "De Lege Midden" onderneemt actief stappen om deze bedreigingen te keren. Doel is behoud van het bestaande cultuurlandschap met de daarin kenmerkende flora, fauna en de molens! Rien heeft het er erg druk mee, maar het lijkt zijn vruchten af te werpen. We wensen Rien en Stichting Molens "De Lege Midden" veel succes met dit biotoopwerk. De volgende morgen was iedereen weer op tijd present bij het afgesproken verzamelpunt te Grouw, van waar de stoet naar Joure zou rijden. Daar kon gecarpoold worden, de auto's stonden dan op de meest gunstige locatie voor de rit naar huis aan het eind van de dag. De eerste te bezoeken molen was de spinnekop-stellingmolen "De Griene Mole" te Grouw, gebouwd rond 1800. Deze

De start van de tocht langs de Friese molens vond plaats op de Groene molen te Grouw. Een van de weinige wipstellingmolens van ons land.

Zaagmolen "De Rat" afkomstig uit de Zaanstreek, maar nu geaccepteerd als stoere Friese industriemolen die het echt niet met stilstaan verdient.

poldermolen is nog niet draaivaardig, daarvoor moet hij eerst gerestaureerd worden, maar wel voorzien van een hele fraaie Lister motor. Molenaar Bauke Bos is ook de machinist, zodat met de motor gemalen kan worden. De Lister snorde er lustig op los en liet buiten een gezellig geplof uit de uitlaat horen. Bauke vertelde over de motor, de reparatie daarvan en over de molen. De koningsspil zit er nog wel in maar is bij de stellingzolder doorgezaagd. De taats staat zo op de draagbalk, de taatspot ligt er los naast. Er zit een riemschijf om de spil en daarnaast ligt een as met riemschijven voor de overbrenging naar beneden. Dat is echter nog lang niet klaar. Er moet nog heel wat aan de molen gebeuren, met name aan het gaande werk in de toren en aan de kop. Vanaf de stelling is nog Penninga's Molen te zien. De heer De Jong van de Stichting Penninga's Molen was ook op de Griene Molen aanwezig. Het afdelingsbestuur had een strak excursieschema opgezet, dus na drie kwartier moesten we weer op weg naar IJlst. In IJlst stond de Rat al te zagen. Bij aankomst waren drie leden van de zaagploeg (Jelle Wildschut, Siep Zandstra en Peter Prins) druk in de weer met het opvissen van een boomstam uit het donkere water van het balkengat. In de molen stond de koffie klaar en de molenaar gaf een korte uitleg over de molen en het beheer daarvan. Molenaar Simon Jellema is al 22 jaar op De Rat actief als beroepsmolenaar. De Rat is echt in bedrijf als zagerij, wat niet alleen een goede zaak is voor de instandhouding van de molen, maar ook voor het beeld. Bezoekers zien een molen waar echt wordt gewerkt. Behalve een zaagbedrijf is De Rat ook instructiemolen, Simon is ook instructeur. Gevolg daarvan is ook dat de molen goed bevolkt is met vrijwilligers die gewoon meedraaien in de productie. Er worden ook cursussen voor de leerlingen opgezet, om de extra benodigde vakkennis op te doen, bijvoorbeeld selecteren en keuren van stammen voor een bepaald doel. Men leert dus niet alleen de molen te laten werken, maar ook hoe er mee gewerkt wordt. Dat de molen in bedrijf is heeft ook als voordeel dat mankementen die de bedrijfsvoering hinderen snel verholpen worden. Een voordeel van een zaagmolen is ook dat men voor herstelwerk zelf het benodigde hout kan zagen in de vereiste vorm en afmeting. Twee eiken voeghouten voor de nieuwe kap die in eigen beheer gemaakt zal gaan worden lagen al in de molen klaar! Deze molen uit 1828 ademt toch wel een bijzondere sfeer uit. Er is ook zoveel te bewonderen en de molen is toch wel erg fraai. Sommige molenaars worden hier toch wel een beetje hebbertig van. (Helaas is mijn auto te klein...) Het viel dan ook niet mee de hele groep weer in de auto's te krijgen, maar we moesten toch echt weer verder naar het volgende adres.

Doris Mooltsje te Oudega, een spinnekop met achtkante ondertoren uit 1832, is onlangs geheel gerestaureerd en een stukje verplaatst. Molenaar Piet de Vries had 4 volle voorgelegd en de molen stond mooi te malen. De biotoop is ook erg goed, jammer dat de molenaarswoning met nogal wat forse bomen omgeven is en dat de wind nou net daar vandaan kwam. Maar ja, aan de ene kant ligt het Oudegaasterbrekken, een flinke plas, aan de andere kant weiland en nog meer weiland, dus daar mankeert niets

Een indrukwekkend kijkje over de zaagvloer van "De Rat", met drie zaagragen.

aan een goede windvang. Net als veel andere spinnekoppen is Doris Mooltsje ook voorzien van een trekvang. Toch wel heel apart voor mensen die alleen maar vangstokken en trommelvangen gewend zijn. De vraag of we het eens wilden proberen lieten Mark Dwarswaard en ondergetekende dan ook niet onbeantwoord: ja ik wil! Het komt wat vreemd over het vangtouw tijdens het vangen los te laten en dan ook nog eens aan het andere eind te gaan trekken, maar alles bleef heel en de molen kwam ondanks onze onbekendheid netjes tot stilstand. Het is ook wel vreemd dat je het vangtouw aan de staart moet vastknopen om de vang gelicht te houden, maar ook dat ging goed en de molen sleurde al snel het water weer omhoog (opvoerhoogte 2 meter!). Doris Mooltsje is met 15 meter vlucht wel de grootste spinnekop, en met die vier volle had hij er weinig moeite mee.

In Woudsend stonden wel twee molens op het programma. Eerst maar naar korenmolens 't Lam, die semi-professioneel in bedrijf bemalen wordt door Cees Nooteboom. De molen is niet zo groot en behoorlijk compleet ingericht met 2 koppel stenen, een pelsteen, pletter, menger en buil. Met al het maalgoed ook vrij vol, maar iedereen kon er in. Cees gaf op de stelling een korte uitleg over het heden en verleden van deze molen uit 1698 en de molenaarswoning er naast. Daarin is nu een

Doris Mooltsje een typisch voorbeeld van een Friese spinnekop, met een achtkante ondertoren. Nog niet zo lang geleden gerestaureerd en spinnekop met achtkante ondertoren.

Korenmolens heeft Friesland natuurlijk ook En een regelmatig malend exemplaar daarvan is 't Lam in Woudsend. Bemand door Cees Nooteboom.

molenwinkel en een klein molenmuseum met info over alle molens van Wymbritseradeel ingericht. Net als de molen zeker een bezoek waard. Vanaf de stelling is nog net de Jager te zien, en met enige moeite kregen Gerard Gremmé en Geurt van de Weg iedereen mee naar die molen. De Jager te Woudsend, waar de molenaars Jan Coppens en Jaap van Driel de boel gaande houden staat temidden van een zeilschool aan het water. Jan hield tijdens de lunch een betoog over zijn visie op de ARBO en de molens. Het kan geen kwaad eens een andere benadering te vernemen. Vervolgens kwam ook de Jager aan de beurt om bekeken te worden. Niet te lang, want inmiddels waren we toch wat achter geraakt op het schema. De Jager staat ook vol met fraaie werktuigen en hulpmiddelen voor het zaagbedrijf. Ook hier weer die sfeer binnen, die er al lijkt te zijn sinds 1719. Vervolgens ging de tocht naar Koudum, spinnekop-stellingmolen De Vliet. Deze molen is gebouwd in 1985 een klein stukje van de plek waar voorheen een soortgelijke molen stond. De Vliet heeft 1 koppel stenen waarmee veevoer gemalen wordt. De steenzolder is ook de stellingzolder, maar dan wel met een trapje omhoog de stelling op. De deuren zitten lager dan de stelling. De kop van de molen heeft 2 van die kleine windmolentjes op de hoeken. Deze windwijzertjes zijn kenmerkend voor het gebied waar deze spinnekop als poldermolen voorheen stond, voordat hij als de Vliet werd opgebouwd in Koudum. Ook opmerkelijk is dat deze spinnekop een vangstok heeft en een met een stapel staalplaten verzwaarde vangbalk. Geen trekvang dus. Onze gastheer was Ruurd Jacob Nauta, die voor de gelegenheid de honneurs waar nam.

De molenaars van De Vliet (Hiltsje Bruin en Laurens Feenstra) waren verhinderd. Na een rondleiding door de molen was er tijd voor een kop thee met cake naast de molen in het zonnetje. Alle voorgaande molens waren toch vrij normale molens. Als sluitstuk was er een bezoek aan de windmotor aan het Jan

De laatste windmolen die bezocht werd was de voormalige spinnekop uit Oppenhuizen, die na verplaatsing naar Koudum zijn leven slijt als stellingspinnekop onder de naam "De Vliet"

Als je in Woudsend bent kom je er natuurlijk niet onderuit om ook bij Jan Coppens aan te gaan en zijn troetelkind zaagmolen "De Jager" te bezoeken.

Stichting Vrienden van de Gorcumse Molens
Postbus 539
4200 AM Gorinchem
is op zoek naar een gediplomeerde molenaar/bewoner voor de Oostmolen te Gorinchem

Maalrecht € 225 per maand
Reacties binnen vier weken na verschijnen van dit blad naar voornoemde stichting

Broerskanaal bij Koudum. Deze Amerikaan met een rad-diameter van 12 meter is gebouwd in 1925 en enkele jaren geleden gerestaureerd. Molenaar Hans de Vries stelde de molen in werking. Tijdens de uitleg daaraan voorafgaand stond de molen al een beetje met de wind heen en weer te kruien, waarbij het rad af en toe een klein stukje draaide. Met een slinger werd de ketting gevierd en de grote vaan kwam los van de kleine vaan. De molen richt zich met de grote vaan op de wind en begint te malen. Heel bijzonder om te zien en vooral om te horen. Een nogal naargeestig gehuil jengelde rond de molen. Het gangwerk ratelde...., cowboys met hun ogen verscholen onder hun hoed, een mondharmonica.... "Once upon a time in the west" flitste het door diverse hoofden.

Dit is toch wel een heel apart soort molen. Het geluid, de bewegingen, de grote vaan die de molen op de wind houdt en de kleine die bij vlagen het rad juist uit de wind zet om te zwichten. Wonderbaarlijk. Ook een uitdagende molen: overal oliepoten en smeerpunten, met als grootste uitdaging de grote oliepot voor op de as. Ga deze maar eens bijvullen als je durft. Voor de schilder is het ook een uitdaging hoorden we. Of de ARBO dat nou zo geweldig zal vinden? Tenslotte demonstreerde Hans nog het zwichten met de slinger. Gewoon de ketting naar binnen trekken en de grote vaan wordt naar de kleine (vaste) vaan getrokken. Uiteindelijk komen ze tegen elkaar en staat de molen stil. Voor zover mogelijk dan, een vang zit er niet op en de staart wordt ook niet vastgezet. Zo kwam een fraaie dag met bezoek aan even fraaie als interessante molens tot een eind. In Joure werd nog even nagepraat en vervolgens ging iedereen naar huis.

Het bestuur wil langs deze weg het afdelingsbestuur bedanken voor de goede verzorging en organisatie van het bestuursbezoek, dat door ons als zeer geslaagd is ervaren. Ook aan alle molenaars hartelijk dank voor de medewerking en de gastvrijheid.

Namens het bestuur,
Andreas de Vos

Je bent niet in Friesland geweest als molenliefhebber of je moet ook een z.g. windmotor bezocht hebben. Het is wel even wennen maar imposant zijn ze wel, net als deze te Molkwerum bij Koudum.

Van het bestuur waren aanwezig:
G. Sturkenboom, H. Steinz, M. Dwarswaard, P. van Doorne, A. van Uffelen en A. de Vos.
Van het afdelingsbestuur waren aanwezig:
G. van de Weg, J.C. van Driel, G.C. Gremmé en M.J. van Schaijck

De schroef van Archimedes nog eens nader bekeken

In zijn artikel stelt Gerrit Pouw dat er verwarring bestaat over de vijzel en de schroef van Archimedes, mogelijk als gevolg van min of meer onjuiste bronnen uit het verleden, die kennelijk klakkeloos worden overgenomen. Gevolg daarvan zou zijn dat vijzel en schroef van Archimedes over één kam geschoren worden. Een andere benadering is wellicht dat de vijzel van Hulsebosch gezien kan worden als een verbeterde schroef van Archimedes, met het doel meer water te kunnen verplaatsen. In plaats van vijzel had Hulsebosch het ook de "verbeterde schroef van Archimedes" kunnen noemen. In een verloren ogenblik op mijn werk zat ik onlangs in het Polytechnisch Zakboekje te bladeren en ineens zag ik daar het volgende: naast de "Hollandse pan" bestaat er ook een "verbeterde Hollandse pan", een "opnieuw verbeterde Hollandse pan" en zelfs een "super opnieuw verbeterde Hollandse pan"! Gelukkig dat we een vijzel maar gewoon vijzel kunnen noemen! Hulsebosch had zeker raak geschoten met zijn vinding en zoals met vele vindingen worden die aanprezen om verkocht te worden. Dat men daarin niet zelden overdrijft blijkt wel uit de diverse molenboeken en artikelen waarin wordt aangegeven wat er zoal bedacht werd aan wateropvoerwerktuigen en hoe effectief die wel zouden zijn volgens hun uitvinder. Vele van die vindingen bleken bij proefneming waardeloos. Ook over de prestaties van de vijzel van Hulsebosch zal men wel wat overdreven hebben. Het rendement van een vijzel is misschien wel wat

hoger dan van een scheprad, maar om te stellen dat een vijzelmolen twee schepradmolens kon vervangen is niet helemaal waar. Zeker niet als de vijzelmolen dezelfde vlucht heeft als die schepradmolens, wat bij ombouw van scheprad naar vijzel wel het geval is. Men had in de Schermer in 1849 gehoopt bij de molengroep van de "noordkust" de 12 ondermolens weg te kunnen doen en te volstaan met de vervijzelde 12 middenmolens. Bij proefneming bij de gang aan de Noordervaart werden de ondermolens gesloopt en de 2 middenmolens vervijzeld (de C en de D die nu de Museummolen is) evenals de 2 bovenmolens (waarvan alleen de E resteert). Mooi dat het niet werkte zoals gehoopt, de opvoerhoogte voor de C en D bleek zo veel dat ze het werk niet konden bijhouden. Op zich wel logisch, het vermogen van de molens bleef hetzelfde en 2x zo hoog met hetzelfde vermogen betekent de helft van het water in dezelfde tijd opmalen (even afgezien van het veronderstelde hogere rendement van een vijzel ten opzichte van een scheprad; verbeteringen aan het gevlucht waren er nog niet. Dus om dan hetzelfde debiet te houden had je alsnog twee molens nodig. Besparen op molens en arbeidsloon ging dus niet helemaal op, om maar niet te zeggen: helemaal niet. Uiteindelijk gaf de hoeveelheid uitgeslagen water de doorslag en dat is toch wel noodzakelijk om het polderpeil te kunnen handhaven. Het gegeven dat een vijzelmolen het water 2x zo hoog kan opvoeren als een schepradmolen

klopt wel, maar de voorgestelde financiële besparing die dit zou opleveren was slechts een verkooptactiek. Het klopte pas als men genoeg nam met een vermindering van de capaciteit. In een programma op National Geographic Channel enige tijd geleden waren archeologen bezig met een voor ons toch wel interessant onderzoek. In naspeuring naar de "Hangende tuinen van Babylon" kwam men tot de ontdekking dat de keizer/koning die dat bedacht had kennelijk ook de vizel uitgevonden had, daarbij geïnspireerd door een palm met op de stam schubben in een schroeflijn. Hij had een water opvoerwerktuig nodig om zijn "hangende tuinen" te bevoeien en deed dat enige eeuwen voor Archimedes. Helaas ben ik de naam van die Babylonische heerser vergeten...

A. de Vos, Koedijk

Noot van de redactie:

- a. Was de Babylonische heerser niet Assurbanipal?
- b. Wat het vervangen van twee scheprad molens door één vizelmolen betreft: dat werd zeer veel gedaan, b.v. als één van de twee scheprad molens afbrandde of een grondige opknappbeurt vereiste. Het bespaarde een molen en een molenaar. De overgebleven molen moest dan wellicht langer in bedrijf blijven.
- c. Wat de verhouding molenvermogen en de opbrengst betreft, wellicht kan Ing. Jan den Besten ons duidelijke cijfers leveren. E.e.a. lijkt ons een uitermate leerzaam onderwerp.

Zeilmakerij van Neerven bv

opgericht

1925

van Neerven's

MOLENZEILEN

'N BEGRIP

VOOR DE MOLENAAR IN

NEDERLAND, BELGIE

EN DUITSLAND

IN KATOEN, WK77 EN

MARLON BOLUS ROOD

D.van Erpstraat 1

5341 AK OSS Nederland

Telefoon 0412-624028

Telefax 0412-627973

Sinds 1925

De Wa + Verzekering uitgelegd

Verzekeringen, WA+ en de grens van 16 jaar: een geheugensteuntje

Het malen met, of het verblijven op een molen brengt risico's voor de vrijwillige molenaar (met vrijwillige molenaar wordt voortaan geslaagd lid of lid in opleiding bedoeld) met zich mee, die zich grofweg in drie categorieën laten verdelen:

1. Door het handelen (of nalaten) van de vrijwillige molenaar wordt schade toegebracht aan een ander, of aan eigendommen van een ander. Hiervoor kan men aansprakelijk gesteld worden. Een aansprakelijkheidsverzekering kan deze schade dekken. Deze verzekering hoort bij het lidmaatschap van het Gilde.

2. De (vrijwillige) molenaar kan een ongeval krijgen met dodelijke afloop of, minder erg, leidt tot gehele of gedeeltelijke invaliditeit. Een ongevallenverzekering keert bij overlijden een verzekerd bedrag uit aan de nabestaanden, bij invaliditeit aan de verzekerde zelf. Deze verzekering kan op vrijwillige basis door de molenaar via het Gilde worden afgesloten.

3. Door het handelen van de (vrijwillige) molenaar wordt schade berokkend aan de molen, waarvoor de moleneigenaar u aansprakelijk kan stellen. Hiervoor biedt de standaard aansprakelijkheidsverzekering meestal geen uitkomst. Via het Gilde is daarom de mogelijkheid een zgn. WA-plus verzekering te sluiten.

Dit artikel wil nog een keer het nut van de WA+ verzekering voor leden in opleiding onder de aandacht brengen. Ook zijn er in het verleden vragen geweest over "molenaars" jonger dan 16 jaar. Het nut van de WA+ verzekering mag duidelijk zijn uit het onderstaande paragraafje over deze verzekering (De WA-plus verzekering), dit behoeft verder geen uitleg. WA+ is een WA-verzekering die ook schade aan molens dekt. We noemen deze verzekering ook wel eens "molenverzekering", maar dit is

een naam die misleidend kan zijn, want het is niet een verzekering die bijvoorbeeld schade t.g.v. brand of storm dekt. Het verzekeren van de molen zelf tegen brand- of stormschade is een verantwoordelijkheid van de moleneigenaar, niet van de vrijwillig molenaar. De molen kan echter ook schade oplopen als gevolg van een (te verwijten) handelen of nalaten van de vrijwillig molenaar die er mee werkt. Het gaat dan om wettelijke aansprakelijkheid. U moet er dus de schuld van zijn, dat schade aan de molen ontstond. Als er zomaar een molenonderdeel het begeeft, zonder dat de molenaar hier enig verwijt aan kan worden gemaakt, wordt niets uitbetaald. Het is mogelijk dat de particuliere aansprakelijkheidsverzekering van de molenaar ook (beperkt) dekking biedt tegen dergelijke schade. Informeer hier eens naar bij jouw eigen assurantieadviseur of verzekeraar. De aanvullende WA+ verzekering kan vrijwillig via het Gilde worden afgesloten.

Leeftijdsgrens van 16 jaar

De situatie met betrekking tot "molenaars" of "leerling molenaars" jonger dan 16 jaar is wat lastiger. Deze kunnen niet aangemerkt worden als lid in opleiding en vallen diensgevolge niet onder de Gildeverzekeringen. Dit zal door de verantwoordelijke molenaar, die toestaat dat personen jonger dan 16 jaar regelmatig op de molen aanwezig zijn en zich mogelijk ook met de bediening van de molen bezighouden, duidelijk gemaakt moeten worden aan de ouders van deze jongeren. Mogelijk vinden deze dat hun kind vanuit de gezinssituatie voldoende verzekerd is en dat er verder geen stappen ondernomen hoeven te worden. Het kan ook zijn dat zij dit onvoldoende vinden en daar hun conclusie uit trekken. Laat echter duidelijk zijn dat het Gilde hierin niet kan voorzien.

Voor (meer gedetailleerde) informatie kun je altijd contact opnemen met onze verzekerende molenaar (of "malende verzekeraar")

Jan van Loenen, tel 0342-400630 ('s avonds of in het weekend) of via verzekeringen@vrijwilligemolenaars.nl.

Bestuursmutaties 2003

Om inzicht te verschaffen in de te verwachten bestuursmutaties, publiceert het bestuur het rooster van aftreden jaarlijks in het decembernummer van de Gildebrief. Hierdoor kunnen de leden zich tijdig bezinnen op de voordracht van (tegen)kandidaten voor de ledenvergadering, die traditiegetrouw op de eerste zaterdag in april gehouden zal worden (komend jaar op 5 april). Zoals uit het rooster van aftreden valt op te maken, zijn er komend voorjaar 3 bestuursmutaties.

Allereerst de vacature die al is ontstaan door het tussentijds aftreden van Jos van der Bruggen, sinds 2000 in het bestuur als penningmeester. Gelukkig heeft Petro van Doorne zich bereid getoond om in de periode tot de ledenvergadering het penningmeesterschap op zich te nemen.

Bert van Uffelen (de laatste jaren actief als examencoördinator) is volgens rooster aftredend in 2003. Hij stelt

zijn plaats ter beschikking aan (zoals hij het zelf noemt) een "jongere" (Bert is overigens zelf ook nog maar 62). Tot slot heeft Gerard Sturkenboom (vanaf 1988 in het bestuur, eerst als contactpersoon voor de afdelingen, vanaf 1997 als voorzitter) te kennen gegeven een jaar eerder dan volgens rooster te willen stoppen als bestuurslid.

In verband met onderstaande bestuursmutaties is het bestuur al doende met het zoeken van kandidaten die een bestuursfunctie kunnen (en willen) vervullen. Overigens kan over de taakverdeling nog gesproken worden. Statutair wordt alleen de voorzitter als zodanig door de ledenvergadering gekozen; de overige leden alleen als "lid". In onderling overleg vindt de taakverdeling plaats. Ook langs deze weg brengt het bestuur de vacatures onder de aandacht van de leden.

M. Dwarswaard, secretaris

naam	functie	datum benoeming	jaar van aftreden	eerste benoeming
G. Sturkenboom	voorzitter	1 april 2000	2003 (2004)	1988
M. Dwarswaard	secretaris	7 april 2001	2005	2001
vacature	penningmeester			
P.A.M. van Doorne lid	(tijd. penningmeester)	1 april 2000	2004	2000
H.C. Steinz lid	(vice-voorzitter)	1 april 2000	2004	2000
A. van Uffelen lid	(examencoördinator)	3 april 1999	2003	1995
A. de Vos lid	(contactpersoon afdelingen)	6 april 2001	2005	1998

Samenstelling van het bestuur per april 2002 / oktober 2002

Meer volk in je molenwinkel door samenwerking met de SOEZIE-club

Uniek promotioneel concept :

- Ruim assortiment 'alles om thuis te bakken'
- Gratis receptenmagazine voor je klanten
- Baklessen door professionele bakkers
- Interactieve site op internet www.soezie.be

Interesse?

Bel gratis (0800) 022 92 10. Vraag naar Rita Wanten

Op reis met Gijs

Een zoektocht naar molens, molenaars en hun verhaal (5)

Molenaar Arie van der Ham van de Stevenshofjesmolens in Leiden

"Ik ben helemaal gek van molens!"

Geen molen komt tot leven zonder molenaar. Molens en molenaars zijn er in alle soorten en maten, maar een hele bijzondere molenaar is 'Arie van der Ham' van 'De Vetpot'. Tussen de Rijnlandse molenaars hoor ik zijn naam wel eens vallen, dat hij én boer én melkrijder én molenaar was. Teun van Geest vertelde me dat Arie van der Ham 75 jaar zou worden. Tijd voor een interview.

Een zonnige dag in oktober. Teun heeft de kettingen al in het gras liggen, als ik aankom bij de molen, die vanwege het overlijden van prins Claus in de rouwstand staat. 'Ik ben alvast begonnen!' roept Teun enthousiast. De oostenwind is wat zwabberig, daarom kruien we het wiekenkruis naar 'het gat', dat is volgens Teun een 'zichtlijn' in de wijk Stevenshof. Deze wijk werd in de jaren tachtig naast de molen gebouwd. Voor de windvang van deze stenen poldermolen, een grondzeiler uit 1797, is dat niet zo gunstig. Gelukkig waaien westen- en zuidenwinden nog vanuit de Stevenshofjespolder. Vroeger bemaalde de molen 150 hectare, nu is dat nog $\pm$ 45 hectare. Het water loopt vanuit de polder in een 'molenvijver' en wordt met het ijzeren scheprad (4 meter doorsnee en 25 cm breed) 75 cm omhoog gemalen naar de boezem, de Veenwatering (vroeger de Schenk geheten).

Samen leggen Teun en ik vier volle zeilen voor. De vlucht is 19,60 meter en heeft een Oudhollands wieksysteem. Het kruiRAD moet met de hand gedraaid worden, dus er in lopen is er hier niet bij. Andere bijzonderheden komen later aan bod, want ik hoor brommergeluiden.

Schoenendoos

Precies op de afgesproken tijd komt Arie van der Ham op z'n brommer aangereden. 'Goeiemorge!' Ik krijg een grote warme hand en zie een vrolijk gezicht. Na de eerste kennismaking, vraagt hij serieus: 'Wanneer zit de molenaar zonder hoofd in de molen?' Ik denk na: 'Als hij de veiligheidskettingen niet geplaatst heeft?' Van der Ham schudt z'n hoofd. 'Als de bliksemafleider niet vastzit na het malen?' 'Als hij z'n kop uit 't raampje steekt!' lacht hij en daarmee is de toon gezet.

'Zullen we binnen gaan zitten?' vraagt Teun. Hij schenkt koffie in en Arie van der Ham zet zich op de middelste stoel. Hij vertelt dat Willem Waltman en Frans Verra (molenviergang Aarlanderveen) als kind al bij hem op de

Molenaar Arie van der Ham, 75 jaar en nog in vol bedrijf en het omgekeerde 57 jaar verslingerd aan molens.

molen kwamen. 'Ik ben al 57 jaar molenaar!' glundert hij trots. Als hij een slok van de koffie neemt, kan ik de eerste vraag stellen:

Waar bent u geboren?

Ik ben geboren in het gebouw van Volkenkunde in Leiden 75 jaar geleden. Dat was toen het Academisch Ziekenhuis. Mijn moeder had een groot gezin, veel armoede... "Dan lee ik daar lekker warm," zei ze.

Het gezin Van der Ham bestond uit elf kinderen. Er zijn er nu nog acht van over. 'Ikzelf woon in een schoenendoos in Wassenaar,' vertelt Arie. 'M'n zoon woont op de boerderij.'

Arie's grote liefde een stenen romp vierwieken en wind en water, alles te samen de Stevenhofjes molen.

Hoe is dat om nu in een huis te wonen? Van der Ham: 'Achtenzestig jaar heb ik in een paradijs gewoond met m'n vrouw. We waren beter af dan Adam en Eva, want we mochten van alle bomen eten en konden een vuurtje stoken, begrijp je wel?'

Nu rijdt hij iedere dag met z'n brommertje naar de boerderij en in zijn tuin staat een wipmolentje, een model. Ja, en 's avonds loopt hij achter in de brandgang en als hij dan de oude vruchtbomen ziet staan kan hij terugdenken aan de boerderij.

Nooit gevlucht uit de polder

Wat vindt uw vrouw van het nieuwe huis? 'Mijn vrouw komt uit Leiden. Haar vader is in de Zuidbuurt in Zoeterwoude geboren. In een molen in de Westbroekpolder, sinds 1928 wiekloos. Mijn vrouw heet Onderwater, zij ging als kind logeren op de Grote Molen in Zoeterwoude de Weipoort. Mijn vrouw houdt van molens.'

De gerepareerde roeden met schetsplaten op het askop deel. Let eens op de verzorgde afwerking, in één woord vakwerk.

En nu woont ze in een schoenendoos?

Van der Ham: 'Mijn vrouw is een hele lieve vrouw.' Hij legt uit dat zij het bewijs van een groot aanpassingsvermogen veel eerder geleverd had, want in 1962 mocht Arie na hun trouwen met zijn bruid in een woonboot wonen. Daar hebben ze elf jaar en vier maanden gewoond op een steenworp afstand van de molen, zonder stroom en water. 'Ik dacht, vrouwtje hoe moet je dat redden? Het was een koude winter met sneeuw en ijs en op zekere dag was het een eskimohut. Ik heb haar nooit gehoord!' Hij geeft een overzicht van zijn dagtaak: om half vijf melken, om kwart over zeven een melkriet in de zomer twee keer per dag! 'Ze zat er altijd alleen. Mensen zeiden: "Jo, is zeker nou wel gevlucht uit de polder." Nee, ze is gewoon gebleven.

Bezeten van molens

Wanneer zag u voor 't eerst een molen? 'Toen ik vijf jaar was, was ik al bezeten van molens.' Drie exemplaren kon de kleine Arie vanaf de boerderij zien: de Stevenshofjesmolen, de molen van de Papendijksepolder en de Zuidwijkse molen. Op de Zuidwijkse was zijn grootvader molenaar, zijn vader was boer.

Van der Ham: 'Ik was 8, 9 jaar...' en zo begint één van zijn vele anekdotes. Samen met zijn jongere broer klom Arie op de schepradkast van de Zuidwijkse molen. Ze duwden het raam eruit en klommen naar binnen. Zo waren ze lekker in de weer, zeilen voorleggen aan het vangtouw trekken. Ondertussen hielden ze de boerderij van Piet Westgeest in de gaten. De molen was van Stichting Twickel en viel onder de verantwoordelijkheid van boer Westgeest. Plotseling kreeg de boer hen in de gaten en zijn ze gauw in de Schenk gesprongen en over gezwommen. 'De zeilen fladderden erbij,' besluit Van der Ham.

Later rond z'n 15^e mocht hij op de Zuidwijkse draaien. Westgeest kreeg alle vertrouwen in deze jonge molenaar, die de eerste keer zelf netjes de molen had uitgespannen.

In deze tijd moest Arie bij zijn oom op de boerderij gaan werken. 'Mijn vader bracht me weg op de fiets en na het warme eten tussen de middag ging iedereen slapen. Ik ook. Toen ik wakker werd, was pa verdwenen. Ik heb er vijf jaar gewerkt en weinig van de oorlog gemerkt.' Het was niet zo'n leuke tijd voor Arie. Zijn oom was niet aardig, maar tante gelukkig wel. Iedere zondag reed hij op een oude fiets met tuinslangen als banden naar huis, maar om vier uur moest hij terug zijn. Maar toch was er iets positiefs daar. Van der Ham: 'Ik telde 21 molens, die ik kon zien in Oud Ade!' Hij ging zo eens bij die molens kijken. Zo was er een baggeraar Bram van Seggelen, die een molen draaide in de Lakerpolder. Op een

dag ging Arie kijken met de boot. Hij vertelt: 'De molen draaide 50 enden, zuidoosten wind, geen molenaar, die was naar huis gegaan. Wat een prachtoezicht, dacht ik.' Arie ging aan wal, trok aan het vangtouw, maar de vang klapte erop. Hij wist zich geen raad en trok 'm weer op en zag Bram al vloekend en schelden aan komen roeien. Arie maakte dat ie wegkwam. Molenmakers uit Warmond, die er later bij waren gehaald, zeiden: 'Jij bent een mooie, die vang was helemaal geschroeid!' 'Nooit vergeten!' zegt Van der Ham met een grijns.

De Stevenshofjesmolen

Arie van der Ham: 'Op 2 oktober 1945 werd ik benoemd tot molenaar op deze molen. Daar was ik heel blij mee. De jaarwedde was 250 gulden, dan moest ik 11 tot 1200 uur draaien. Dat was niet zo'n grote verdienste. Er waren vijf tuinders in de polder, die zijn zo'n 80 procent lastiger dan boeren. Terecht, ze moeten van een halve hectare leven. Zelfs 's nachts kwamen ze naar de woonboot, dan moest ik malen. Op een dag kwam Jan de Gelder uit Oegstgeest hier werken. "Waarom blijf je toch altijd bij die molen. Je kan toch naar huis gaan met goede wind?" zei hij. Dat deed ik toen, maar het werd steeds erger. Ach, een slag uit de wind is niet zo erg.' Van der Ham maakt een sprong in de tijd: 'Toen ik 25 jaar molenaar was, zou het polderbestuur komen op de woonboot. Ik zou een envelop met inhoud krijgen. Mijn vrouw had koffie en taart gekocht. Nadat de envelop was overhandigd en het bestuur was vertrokken keken we in de envelop: 50 gulden zat erin, we kwamen eraan tekort met de gebakjes!' hij lacht. Verder vindt hij watermolenaar een ondankbaar vak. Het water is altijd te hoog, je krijgt veel standjes van iedereen. 'Zo God doet met de zondaren, doen de boeren met de molenaars,' declameert Arie van der Ham, dat stond in veel molens. 'Ik ben er nog helemaal bezeten van, al ben ik 75 jaar.'

Wat vindt u het mooie aan de Stevenshofjesmolen? Van der Ham: 'Ik kwam hier als kind al. In de oorlog met razzia's zaten er onderduikers in.' Hij lacht: 'Dan plachten er een paar onderduikers zo door de schoorsteen heen, als er anderen beneden zaten! Ik ken de molen door en door, het is een hele fijne molen.

Bijzonderheden?

Teun haalt een foto tevoorschijn. De twee ijzeren Potroeden (afkomstig van de molen van de Noord-Hollandse polder in Voorschoten) uit 1927 (binnenroede) en uit 1925 (buitenroede) vertoonden bij de askop gaten, waar ijzeren platen overheen zijn gelast. Er zijn nog maar twee molens met Potroeden in het Rijnland, vertelt van der Ham. Deze molen én de Vrouwgeestmolen in Woubrugge van Karel Vrolijk. Hij kijkt op zijn horloge: 'Ik ga eten.' We nemen afscheid en na een paar foto's rijdt de molenaar op z'n brommertje naar huis.

Het opvoerwerk is uit zijn werk te zetten door met behulp van de slinger de wervel te verzetten waardoor de onderbonkelaar het waterwiel niet meer aandrijft.

Wetenswaardigheden

Voordat deze molen gebouwd werd in 1797, stond er een wipmolen die gebouwd was in 1674 en in 1796 compleet afbrandde. De Stevenshofjesmolen is sinds 1976 eigendom van de Rijnlandse Molenstichting. Teun laat de houten wateras zien en het eikenhouten waterwiel met de inscripties P.Y. (molenmaker Pieter Yperlaan) 1872. Hij vertelt dat het onderijzer, de ijzeren tap onderaan de koningsspil, bestaat uit vier takken die in de spil zijn ingestoken. Op drie staan de inscripties: PJWS, Anno, 1674 en op de vierde een versiering van de dorpsmid, die dit tapijzer 328 jaar geleden maakte. Teun: 'Arie van der Ham heeft in 1996 de Gouden Molenwiek gekregen na 50 jaar vakkundig molenaar-schap.' Ook is aardig om te vermelden dat hij een aantal jaren seinmolenaar is geweest op deze molen. Als de

boezem hoog stond, werd er op de dag een zwart-witte vlag uitgestoken en 's nachts ging er een petroleum-seinlamp in de bovenste wiek.

Eind jaren 40 werd er op de zuidwest en noordkant van de stenen molenromp een laag beton aangebracht ter bestrijding van het vocht.

In de jaren 80 vonden er diverse restauraties, reparaties en vernieuwingen plaats, dat is allemaal te lezen in de folder, die op de Stevenshofjesmolen te krijgen is. De laatste actie was zeer recent, toen is de staartconstructie vernieuwd.

Alice de Wit

Met dank aan de molenaars: Arie van der Ham en Teun van Geest

Bron: folder van de Stevenshofjesmolen te Leiden

Geen wind maar overal priemen molenenden in de lucht....

Het is voor een Gelderlander nauwelijks voor te stellen: maar er bestaan echt streken in Nederland waar het onmogelijk is om een plek te vinden waar je geen enkele molen in je gezichtveld aantreft. Het is maar goed dat Mart Peerlings een excursie voor ons had opgezet om ons er van te overtuigen dat er gelukkig nog van zulke gebieden zijn. Samen met Kees de Haas en enkele collega-molenaars heeft Mart een klein groepje Gelderse gildeleden een fantastische molen dag laten beleven in het Zuid-Hollandse Rijnland. Dat er die dag geen spatje wind was, mocht de pret niet drukken.

Al vroeg vertrok het clubje Gelderse molenaars vanaf een wegrestaurant bij Leiderdorp in de richting van het eerste excursie doel. In Hoogmade bevindt zich molenmakerij Verbij. Op een ruime werf staan twee grote hallen waar voor molenaars allerlei interessante objecten zijn te vinden. De Molenmakerij Verbij bestaat al sinds 1868.

De familienaam Verbij is nog steeds verbonden met het bedrijf, dat niet alleen actief met het Nederlandse molenbestand is, maar ook werkzaam in Amerika, Japan en Canada. Bart Dooren leidde ons rond langs de verschillende molenonderdelen, zoals een kap, een bovenwiel en een achtkant in wording. Ook lagen er onderdelen van een molen uit San Francisco die in restauratie is. Deze molen heeft een voor ons onvoorstelbaar grote vlucht van 34 meter. Maar ja, in Amerika is alles natuurlijk Big.

Nieuwe molenkap in de werkplaats van molenmaker Verbij te Hoogmade, een mooi voorbeeld van molenmakerswerk.

De Zweilander molen, een wipmolen met een vlucht van 17,40 m. gebouwd in ca 1632 en natuurlijk zoals gebruikelijk in deze streek met een fraaie rode kop.

Na de ontdekkingstocht bij de molenmaker volgde een speurtocht door de weilanden langs een boeren erf om bij de 'Zweilander molen' in Warmond te komen. De molenaar Kees de Haas wachtte ons daar op. Deze wipmolen met een vlucht van ruim 17 meter houdt de polder nagenoeg volledig op windkracht droog. De polder heeft een oppervlakte van 110 ha. Er is wel een gemaal maar dat 'slaat niet aan', zolang de molenaar zelf het polderpeil maar handhaaft. Dat vraagt van de molenaar veel inzet; bij dag en nacht spant hij de molen in om te malen. Gemiddeld maakt hij per jaar 600.000 omwentelingen. Met andere woorden: Kees weet hoe het malen vroeger in zijn werk ging en wat dat betekende voor de molenaars. De 'Zweilander' is uitgerust met een vijzel en heeft een opvoerhoogte van 1,85 meter. Bij veel molens werd de vijzel in de loop der jaren verlengd, zo ook bij deze molen in 1968. Deze verlengingen waren noodzakelijk door de geleidelijke peilverlagingen

De Veendermolen, te Alkemade, een wat bouw betreft een bijzondere molen. Gebouwd in de vorm van een achtkant maar met een ronde doorsnede. Een relatief jonge molen gebouwd in 1934.

met als gevolg dat de tasting van de vijzel steeds minder werd. Onder de tasting verstaan we de diepte waarmee de vijzel of het scheprad in het polderwater steekt. In Rijnland komen de vijzel en het scheprad voor. In andere provincies zoals Noord-Holland, Friesland en Groningen heeft de vijzel het scheprad (bijna) volledig verdrongen. Oorspronkelijk hadden bijna al deze molens een scheprad. Veel van die molens zijn 'vervrijeld': in de plaats van een scheprad werden ze middels een verbouwing uitgerust met een vijzel. De vijzel werd rond 1630 uitgevonden, het scheprad bestond al rond 1400.

Op de route van de 'Zweilandermolen' naar de 'Veendermolen' kom je langs de 'Vrouw Vennemolen' in Oud Ade. De 'Vrouw Vennemolen' is een wipmolen, eigendom van de Rijnlandse Molenstichting. De molen heeft een vlucht van 21,50 meter en is uitgerust met op een roe Oud Hollands en de andere roe is voorzien van fokwieken. De ondertoren is met riet gedekt. De oorspronkelijke molen dateert uit de 17e eeuw, doch in 1835 is deze praktisch geheel vernieuwd. Door het breken van de koningspil in 1954 kwam er een einde aan de windbemaling. Er werd toen een elektrisch hulpgemaal geïnstalleerd. In 1963 en in 1997/98 werd de wipmolen ingrijpend gerestaureerd en sindsdien wordt de 'Vrouw Vennemolen' weer regelmatig door een vrijwillig molenaar in werking gesteld. De molen is uitgerust met een scheprad. De diameter van dit scheprad is 5,7 meter, daarbij heeft het een breedte van 40 centimeter. De opvoerhoogte bedraagt 1,65 meter. Zowel schepraden als vijzels werden vroeger van hout gemaakt en pas later van ijzer. Het eerste ijzeren scheprad werd gemaakt in 1839. In die periode werden ook nogal wat andere molenonderdelen van ijzer gemaakt: bovenas, roeden, de wateras, enz. Het scheprad ging dus ook in die ontwikkeling mee.

De 'Veendermolen' bemalt de Veenderpolder. De polder is een droogmakerij. Oorspronkelijk was het veenge-

De Kaagmolen te Kaag gem. Alkemade een wip met een vlucht van 15,80 gebouwd in de 18e eeuw

bied. Dat veen is tussen 1792 en 1834 afgegraven en uitgebaggerd. De 'Veendermolen' is in veel opzichten een unieke molen. De molen is nog in 1934 nieuw gebouwd, heel laat dus. De bekende molenmaker en uitvinder Dekker (van de Dekkerwieken) was een van de drijvende krachten achter de 'herbouw'. De molenromp is opgebouwd op achtkante veldmuren, die waren nog aanwezig van de achtkante met riet gedekte voorganger. Een stichtingssteen in de veldmuren laat als jaar 1830 zien. Dat was het bouwjaar van de achtkante molen. Molenmaker Dekker koos voor een conische vorm van de romp. Die aërodynamische vorm is wat gunstiger dan een achtkante vorm. De romp is in baksteen opgetrokken. Alleen na langdurige regenval slaat, volgens de molenaar, wat vocht door. Bijzonder is verder dat de kap is gedekt met koperen platen. Dat komt niet vaak voor. De platen zijn op zichzelf duurzaam. Nadeel is echter dat de plaatsen waar ze elkaar overlappen lastig waterdicht te krijgen zijn. De molen voert het water maar liefst 4,5 meter op met een vijzel van ongeveer 16 meter lengte. Bij de restauratie een aantal jaren geleden bleek dat de 'Veendermolen' in de muur van de achterwaterloop een 'waterterugloop' had. Er zat als het ware een door middel van een klep afsluitbare opening aan het begin van de vijzelkom. Men kon deze klep open zetten waardoor een deel van het water terug de polder in liep. Het gevolg hiervan was dat de vijzel minder water op hoefde te voeren en de molen dus minder zwaar moest werken. Daardoor kon er al bij weinig wind worden gemalen. De grootte van de terugstroomopening was door de molenaar in te regelen. Jammer genoeg is er van deze constructie nu niets meer terug te vinden. De uitvinding werd gedaan door een molenaar in de Zevenhovense en Nieuwkoopse Droogmakerij. De uitvinder maakte zich niet geliefd bij zijn collega molenaars.

De Vrouw Vennemolen, te Oud-Ade, een stoere wipmolen gebouwd in 1835

Ze moesten door de uitvinding vaker, bij minder wind, op de molen blijven. Men kreeg een vast bedrag per jaar als maalvergoeding. Dat bedrag was te laag om van te leven. Door de toepassing van de klep kon er ook gemalen worden bij weinig wind. Daardoor was er minder gelegenheid om de broodnodige centen bij te verdienen. In de middag werden we ingescheept op de werkschuit van de firma Beelen om samen met onze drie gastheren een tochtje over de Kager plassen te maken. Op deze wijze kregen we de unieke gelegenheid om de op eilandjes gelegen molens te bezoeken. Het eerste molentje was de 'Kager'. Een klein wipmolentje met een vlucht van bijna 16 meter. Omdat ze niet zo groot zijn, worden de Rijnlandse wipmolens wel eens aangezien voor Friese spinnenkoppen. Dat zijn ze niet, het zijn echte wipmolens. Ook dit wipje is uitgerust met een vijzel en heeft een opvoerhoogte van 1,40 meter. Een vijzel bestaat uit een ronde as, de zogenaamde (vijzel)balk, met een diameter van 30 tot 60 cm. Daar omheen zitten 2 of 3 schroefgangen. De vijzelbalk ligt met een helling van 25 tot 30 graden in een vijzelkom. Dat is een halfronde cirkelvormige kuip. Water dat wordt opgevoerd zit opgesloten tussen de schroefgang, vijzelkom en de vijzelbalk. Door de schroefgang wordt het als het ware omhoog gedrongen.

In het zonnetje ging het verder over het water lang diverse molens naar de 'Zwanburgermolen' in Warmond. Dit is een forse grondzeiler, met een binnenschep-rad. De molen heeft een vlucht van 26 meter. De Zwanburger molen bemaalt de Zwanburgerpolder en werd in 1805 gebouwd. De molen vervangt een wipmolen die was versleten. De molen is vrij groot vergeleken met andere molens in Rijnland. Vermoedelijk is de molen pas vanaf 1847 bewoond geweest. Vanaf de 17e eeuw was het gebruikelijk om de polder rond de Kerst, onder water te zetten. Gedurende de wintermaanden werd de polder dan niet bemalen. Dit had als voordeel dat men bespaarde op de bemalingkosten, het eventueel aanwezige ongedierte, zoals muizen verdrong en door het slib in het water was er sprake van een natuurlijke bemesting. Pas in het voorjaar werd de polder weer drooggemalen. In de polder stonden geen boerderijen of andere gebouwen. Later is men ook in de winter gaan bemalen. De laatste molen op de tocht was de 'Lakermolen'. De

Lakermolen bemaalt een kleine polder die in de wintermaanden ook onder water werd gezet. In het voorjaar maalde de molen de polder weer droog. Bij een stevige maalwind duurt dat ongeveer 120 uren (5 volle dagen). Op de molenbaard staat 1632. Dat jaartal slaat op het jaar waarin de polder is gesticht. De molen is veel jonger. De voorganger van deze molen was een wipmolen met een vijzel. De Lakermolen heeft hoogstwaarschijnlijk een horizontaal schep-rad gehad. Het maalprincipe van dit rad berust op de middelpuntvliedende kracht, vergelijkbaar met een waaier in een weidemolen. De molen had vroeger een kleine opvoerhoogte: 50cm. En omdat het rendement van een horizontaal rad bij zo'n kleine opvoerhoogte groter is dan bij een staand schep-rad, heeft men hier waarschijnlijk een horizontaal rad toegepast.

Na afloop van de excursie konden we concluderen dat het Rijnland een gebied is met een grote concentratie van molens. Tussen 1875 en 1950 daalt het aantal molens door de komst van diesel- en elektriciteitsgemalen. Maar het aantal daalt niet zo snel als in andere poldergebieden van Nederland. Dat komt door de waterstaatkundige structuur. Een groot deel van Rijnland bestaat uit kleine polders die niet zo erg diep zijn. De bemalingscapaciteit hoeft dan niet zo groot te zijn. Vandaar dat we hier veel kleinere molens aantreffen. Stoom- en dieselgemalen hadden als nadeel dat ze duur waren. Een elektriciteitsnet was moeilijk op al die kleine eilandjes aan te leggen. Vandaar dat er hier nog laat nieuwe molens zijn gebouwd. De Hoogmadese polder kreeg in 1897 nog een nieuwe molen. En de Vlietmolen werd nog in 1913 opgebouwd met onderdelen van andere molens.

Na de Eerste Wereldoorlog had het elektriciteitsnet ook alle uithoeken van Rijnland bereikt. Pas toen konden er ook hier elektrische gemalen worden gebouwd. Toch zorgden de hoge kosten van elektriciteit en de afgelegen bemalingspunten ervoor dat het aantal molens niet veel sneller afneemt. Daarnaast zorgden wiekverbeteringen (Dekker en Fauël) dat het rendement van molens aanzienlijk werd verhoogd. Als na de Tweede Wereldoorlog de loonkosten snel stijgen, automatische bemaling zijn intree doet en de moderne agrarische bedrijfsvoering hogere eisen stelt aan het peilbeheer, loopt omlaag het aantal molens.

In 1960 de windbemaling in het Rijnland, als hoofdbemaling, op zijn eind. Het is vooral A. Bicker Caarten geweest die inzag dat dit een uniek stukje molenland was en zich daarom inspande om verval te voorkomen. Zo werd in 1959 de Rijnlandse Molenstichting opgericht.

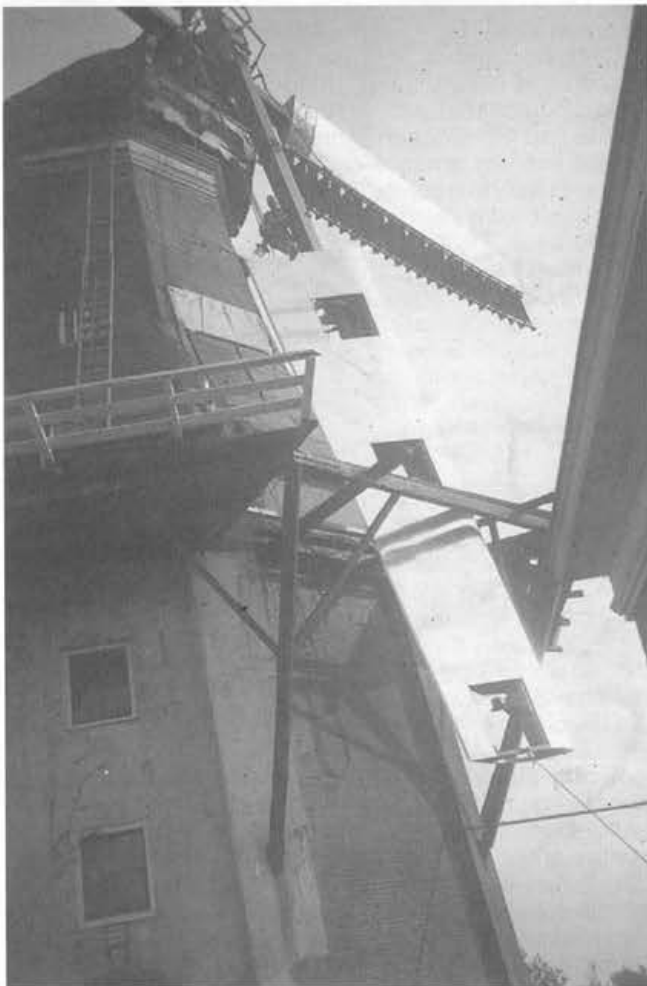
Dankzij de samenwerking van overheden, waterschappen en particulieren met de Rijnlandse Molenstichting als centraal punt zijn er nauwelijks nog molens gesloopt. De meeste Rijnlandse molens zijn zelfs in betere staat gebracht en hebben weer een nuttige functie gekregen. Al met al dus een schitterende molen-dag voor een klein gezelschap Gelderse vrijwillige molenaars.

Het houten gevlucht van de Lakermolen, een ronde stenen grondzeiler uit 1818. Als bijzonderheid nog uitgerust met een houten gevlucht.

Een wieksysteem dat de tijd tegen had

**Chris Bremer, een molenmaker met visie
Gerrit Pouw**

Het aanbrengen van één van de kleppen

Toen in 1959 vader Thomas Bremer de molenmakerij aan zijn beide zoons Chris en Jacob overdroeg, was de molenbouw op zich al verleden tijd. Restauratie en onderhoud van de molens waren de kurk waarop het bedrijf voornamelijk dreef. Op zich was dit geen onoverkomelijk bezwaar, daar in de jaren direct na de Tweede Wereldoorlog niet veel onderhoud aan de molens was uitgevoerd, hooguit wat lapwerk. Tot de zeventiger jaren werden restauraties in wezen alleen op een zodanige wijze uitgevoerd, dat men kon zeggen: het lijkt weer op een molen. Het binnenwerk, of liever gezegd, het gaande werk, kwam in het geheel niet, of slechts sporadisch, aan de beurt. Het moest dan wel één der zeer weinige molens zijn, die nog in bedrijf waren. Maar om enigszins bekend te raken met de molenmakerij Bremer en van Chris in het bijzonder, eerst een stukje geschiedenis.

We schrijven 1817, als Heinrich Anton Bremer in Wichtringhausen, in het toenmalige koninkrijk Hannover, wordt geboren. Ruim eenentwintig jaar daarna ging deze Heinrich Anton met zijn "Wanderbuch", afgegeven door de officiële instanties in Hannover op 31 maart 1838, als molenaar, naar het verre, rijke Nederland. Hij kwam terecht in het dorp Middelstum, met de bedoeling het vak van molenmaker onder de knie te krijgen. Zijn overwegingen daartoe waren wellicht de faam, die uitging van datgene, wat er in Holland op dat gebied werd gepresteerd. De achtkant en in

Duitsland hebben niet voor niets de benaming "Holländer". De molenmakerij, waar hij terecht kwam, was de firma Hoving. Heinrich Anton viel met zijn neus in de boter, want in het jaar dat hij in het Groningse land arriveerde, had net molenaar G.J. Nienhuis uit Garsthuizen een geheel nieuwe koren- en pelmolen besteld. Hij kon dus direct het maken en oprichten van een dergelijke molen van zeer nabij meemaken. Niet alleen beviel het Heinrich goed in Groningen; hij verkoos ook een Groninger deern als vrouw met wie hij trouwde in 1851 te Middelstum. Hiermede werd de naam Bremer aan ons land verbonden. Heinrich werd de overgrootvader van de ons bekende Chris Bremer, de Groninger molenmaker uit Adorp. Deze molen-makersfamilie schonk Nederland de zelfzwichting en de zelfkruiging. De eerste molen die daarmede werd uitgerust, was de door de Opa van Chris, te weten Christiaan, in 1891 nieuw gebouwde koren- en pelmolen "De Eva" te Usquert. Hij wist daarbij de molenaar K.E. Welt te overreden op deze molen de uit Engeland via Sleeswijk-Holstein overgewaaid zelfzwichtende en zelfkruierende systemen te laten aanbrengen. Het wieksysteem werd een doorslaand succes; de zelfkruiging sloeg in Nederland niet aan. Grootvader Christiaan overleed in 1929 na een werkzaam leven als molenmaker. Zoon Thomas Bremer zette het bedrijf voort en met veel succes. Thomas deed het bedrijf een aantal malen verhuizen wat in 1926 resulteerde in de vestiging in Adorp. Het huwelijk van Thomas en zijn vrouw Annechien Horn werd gezegend met drie kinderen, waaronder twee zoons, Christiaan en Jacob, die beide het molenmakersbloed in de aderen hadden. Ook Thomas heeft zijn hele werkzame leven doorgebracht in de molenmakerij. De molenbouw was hem met de paplepel ingegoten en zijn vakmanschap werd alomt geroemd. Ook als leermeester stond hij voor zijn taak: niet alleen gaf hij zijn kennis door aan diegenen die het molenmakersvak kozen, maar ook zijn zoons Chris en Jacob leidde hij op tot uiterst vakbekwame mensen. Hij kon dus met een gerust hart in 1959 de molenmakerij aan hen overdragen. De werkplaats van de beide Bremers was altijd een onverbreekelijk deel van de gemeenschap van Adorp. De molenmakerij staat nog steeds in Adorp, aan de Provinciale Weg 28. Het is een dubbele werkplaats, waarvan de helft extra lang gebouwd is voor het vervaardigen van metalen molenroeden tot een totale lengte van 30 m.

Helaas moest de jongste zoon, Jacob, zich in 1971 om gezondheidsredenen terugtrekken, terwijl Chris tot zijn vijfenzestigste verjaardag met veel liefde voor het vak de zaak voortzette. (foto 1a) Om toch enige afstand te nemen van het bedrijf verhuisde hij met zijn vrouw Antje Smith in 1976 naar Eelde. Dit ook ter ontlasting van zijn echtgenote, die vele jaren de administratie voor haar rekening had genomen. Tot zijn grote spijt kon hij geen opvolger vinden voor zijn bedrijf in eigen familiekring, waardoor hij was gedwongen deze daarbuiten te zoeken. Hierin slaagde hij uitstekend door het bedrijf over te dragen aan de aannemersfirma Dunning. Bremers vakbekwame medewerkers zorgden voor een goede voortzetting. Als molenmaker in hart en nieren bleef Chris Bremer nog een geruime tijd adviseur van de nieuwe zaak, die bleef werken onder de naam Bremer. Dit adviseurschap eindigde officieel op 1 augustus 1976, maar dit neemt niet weg, dat Chris Bremer bij sommige speciale technische problemen nog lang graag werd geraadpleegd. Net als diverse andere molenmakers is ook Chris Bremer van mening geweest, dat hij de bloeitijd van de molenbouw niet meer heeft meegemaakt.

Molen de Jonge Hendrik te Den Andel uitgerust met het Bremer systeem.

Wiekverbeteringen

Reeds in 1924 schreef De Hollandsche Molen een prijsvraag uit om de molens rendabeler te maken, wat in wezen een beter gebruik van de windenergie betekende. Deze prijsvraag leidde onder andere tot de ontwikkeling van de Dekkerwiek, Van Busselwiek, Van Rietkleppen, ten Havekleppen, enz. Uiteindelijk zijn alleen deze vier genoemde meer of minder een succes geworden. Van 1928 tot 1942 is de Dekkerwiek op 26 molens in de provincie Groningen aangebracht; sinds 1932 werd dit door de fa. Bremer in licentie uitgevoerd. Een volledige lijst is opgenomen in het Groninger Molenboek. Maar kennelijk was Chris niet tevreden over het werk dat hij in licentie aanbracht, zeker gezien de bezwaren die er waren, maar deze werden in de veertiger jaren door diverse mensen rond Dekker ontkend. Om deze bezwaren enigszins te ondervangen, bracht Bremer door hem zelf ontwikkelde rem-, of liever gezegd, regelkleppen aan in het uiteinde van de stroomlijnbekleding van de Dekkerwiek. Hij deed dit later ook in de Van Busselneuzen. In tegenstelling tot Fauël, de ontwikkelaar van

de fokwiek, die zeer enthousiast reageerde, namen zowel Dekker als Van Bussel hem dit behoorlijk kwalijk en wilden aanvankelijk niets van deze zo succesvolle toevoeging weten. Zij vonden dit wellicht in zekere zin kritiek op hun systeem en in wezen, hoewel niet zo bedoeld, was het dat ook. Hoewel Dekkerwieken in Groningen niet geheel zijn verdwenen en zelfs bij restauraties soms wel terecht en doelbewust in stand worden gehouden heeft de firma Bremer na 1945 veel wieken van stroomlijn voorzien volgens het systeem Van Bussel. Bij gestroomlijnde wieken is extra aandacht nodig voor een goede remwerking. Eerst werden de regelkleppen naar links draaiend gemaakt, hetgeen de snelheid reeds sterk verminderde. Later werkte de firma Bremer met naar rechts draaiende stroomlijneuzen.

Een Bremerwiek ?

Ook Chris Bremer liet zich niet onbetuigd, alhoewel dit niet algemeen bekend is in de molenwereld. Tijdens het speurwerk naar wieksystemen ten behoeve van het boek "Wiekssystemen" stuitte ik in het archief van De Hollandsche Molen op een aantal uiterst kleine notities in de vorm van correspondentie op dunne A5 velle-tjes. Dit betrof het voornemen van, en het uitproberen van een nieuw ontwikkeld wieksysteem door Bremer, maar verdere gegevens bevatte het niet. De notities dateerden uit 1942.

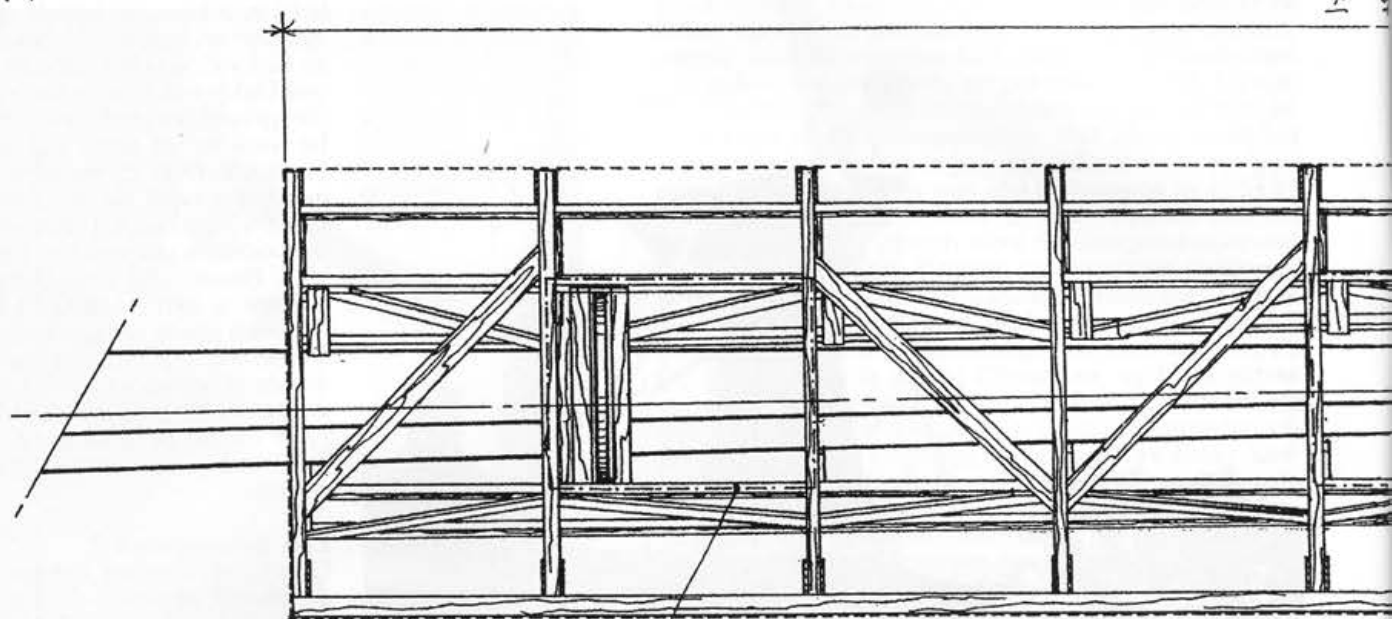
Naar aanleiding van deze notitie heb ik kort daarna een bezoek gebracht aan Chris Bremer en hem gevraagd, wat erachter schuilging. Hij ontweek echter zeer duidelijk mijn vragen, hetgeen mij uitermate vreemd voorkwam, daar hij omtrent andere onderwerpen zeer open was. Na enig aandringen kreeg ik van hem alleen te

horen, dat technische problemen en het niet beschikbaar komen van de door hem benodigde materialen door de oorlog de zaak op de lange baan hadden geschoven.

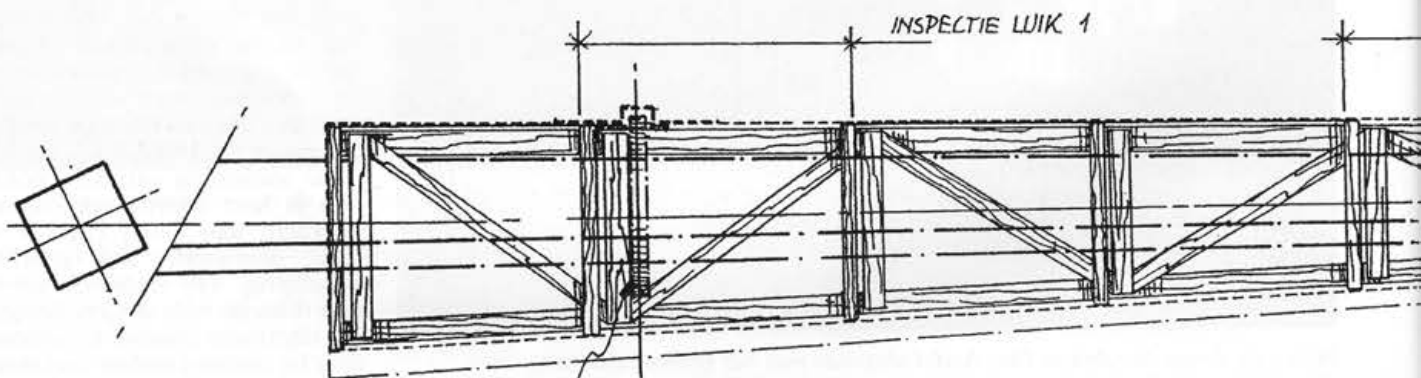

Chris Bremer met zijn vrouw Antje

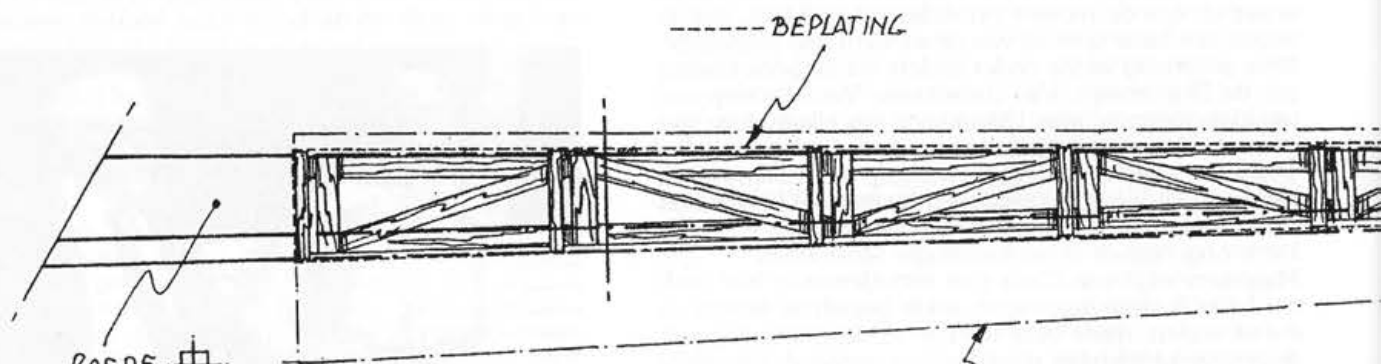
VLUCHT LENGTE 22 m

INSPECTIELUIK

LAGERRING 1

ROEDE

BEPLATING

LIJN GROOTSTE DIKTE

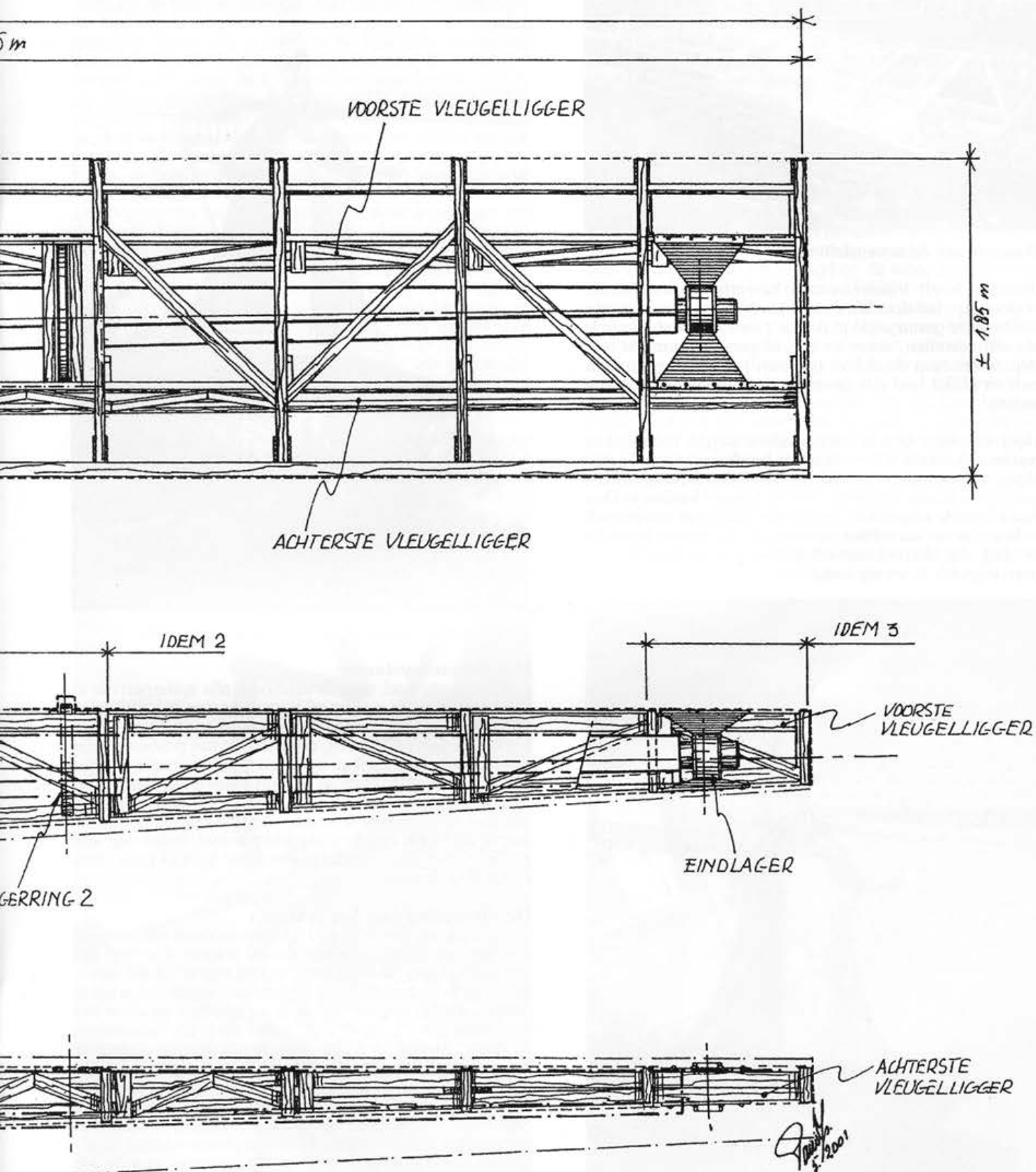

Fig 1
Het Bremer systeem zonder beplating, de plaats van de ringlagers en het eindlager zijn goed te zien.

Overzicht van de samenstelling

(Bremer heeft trouwens ook betreffende een ander onderwerp, het doorboren van bovenassen, eens op een zelfde wijze gereageerd in de trant van: "Ja dat kan ik je nu wel vertellen, maar er zijn al genoeg mensen met mijn water naar de dokter gelopen"). Mijn gevraag naar een en ander had dus geen resultaat, ik kwam niets te weten.

Heel veel later ben ik langs andere wegen toch wat te weten gekomen. Chris Bremer heeft wel degelijk een eigen wieksysteem ontwikkeld, dat tijdens proefnemingen op de koren- en pelmolen De Jonge Hendrik te Den Anel goede resultaten opleverde. Doch er waren ook enkele onoverkomelijke problemen, die zuiver lagen in het feit, dat Bremer met dit systeem uit technisch oogpunt eigenlijk te vroeg was.

De kloppen in bedrijfstand, dus klaar voor vanglichten

De kleppen in ruststand, dus gestopt en gevangen

Het Bremersysteem

Chris Bremer had, naar ik vermoed, alle systemen die in het begin van de oorlog of kort daarvoor bekend en in gebruik waren, beoordeeld op hun plus- en minpunten. En steeds weer stuitte hij, denk ik, op het probleem, dat de roeden min of meer in de weg zaten, maar zonder kun je helaas niet. Dit was een probleem, waarvoor Bremer een oplossing dacht te hebben gevonden. Hij voorzag met zijn systeem de roede van een complete omhulling in de vorm van een vliegtuigvleugel, maar dan wel zodanig, dat deze omhulling in haar geheel rond deze roede kon draaien.

De uitvoering van het systeem

Opgemerkt zij, dat de beschrijving en reconstructietekeningen van het gehele systeem die nu volgen, door mij zijn vervaardigd aan de hand van datgene wat er uit het weinige en technisch gezien incomplete fotomateriaal is op te maken. Eerlijk gezegd ben ik in wezen druk geweest het wiel opnieuw uit te vinden, maar toch zo nauwkeurig mogelijk. Al snel na de toezegging om eens te onderzoeken of betreffende dit wieksysteem een artikel te schrijven zou zijn, en daarbij enkele tekeningen te maken, had ik er eerlijk gezegd een klein beetje spijt van dat ik ja gezegd had. Ik weet inmiddels hoeveel uurtjes gepuzzel, kladjes en gumwerk er aan vastzitten. Maar mijn nieuwsgierige karakter was uiteindelijk sterk genoeg om de tanden er in te zetten. Al met al heeft het wel wat langer geduurd dan ik vooraf voorzien had; ik hoop echter dat de redactie mij dat vergeeft. In aanzicht lijkt het systeem van Chris Bremer het meest op een vliegtuigpropeller. Het systeem van molenmaker Van Riet gaat al aardig in die richting, maar dat van Bremer is het volkomen. Het systeem bestaat uit verstelbare kleppen, of liever gezegd complete vleugels, die de gehele roede omkleden.

Het profiel is nagenoeg identiek aan propellers uitgevoerd, al is het bij nadere beschouwing niet zo dun of slank, of hoe je het ook maar mag aanduiden. De roede heeft bij Bremer de functie gekregen van de as waar omheen de kleppen draaien. Met het oog op deze functie had hij daarvoor ook speciale aangepaste roeden gemaakt. Deze zijn over de volle lengte in doorsnee, vierkant. Op de roede zijn per end een drietal lagers aangebracht, waar de kleppen omheen kunnen draaien. Deze lagers bestaan uit twee op de roede geplaatste ringen en een eindlager. Als eerste twee concentrisch geplaatste ringen, met daar tussenin een achttal glijnokken (fig. 2). De binnenste ringen zijn vastgezet op de roede; de buitenste er omheen draaiende maken deel uit van de klepconstructie.

De kleppen kunnen gedragen door deze lageringen om de roede draaien. Op de foto is de plaats van deze ringen goed vast te stellen, daar in verband met de beperkte ruimte in de vleugels uitstulpingen zijn aan gebracht. Om de centrifugaalkrachten op te vangen, die tijdens het malen gaan optreden, is aan de roeieinden nog een lagering aangebracht in de vorm van zware lagerbussen met daarin waarschijnlijk twee tegengesteld gemonteerde conische rollagers, of een combinatie van een kogelager en een druklager (afb.3.) De opbouw van de kleppen zelf is nagenoeg identiek aan die, welke gebruikelijk is voor vliegtuigvleugels.

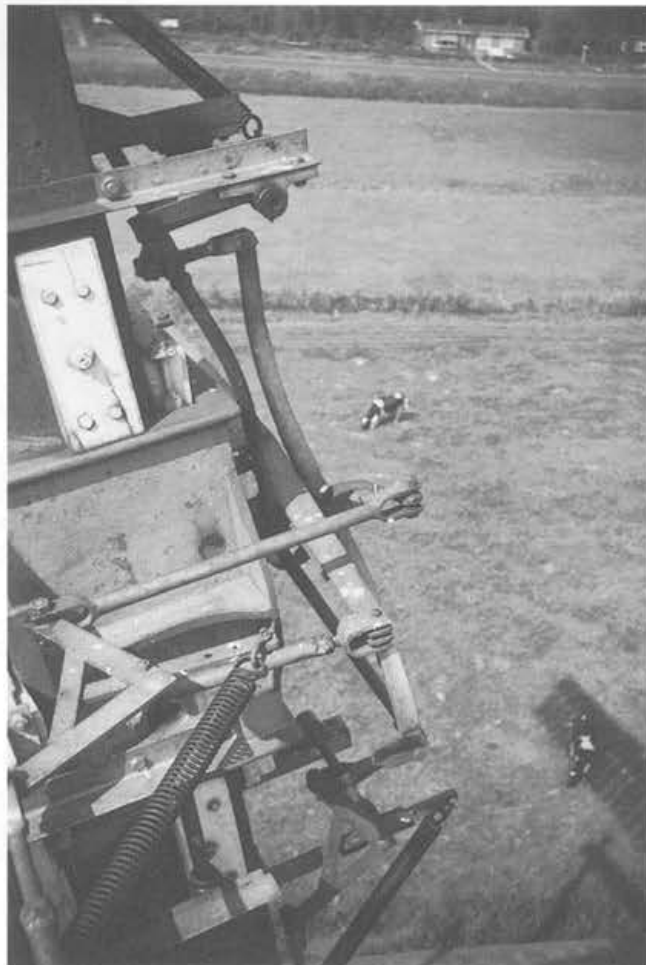
Deze heeft als hoofdonderdelen twee langsliggers, ieder opgebouwd uit twee lengteprofielen, welke onderling verbonden zijn door dwarshouten. Tussen deze dwarshouten zijn schoorhouten aangebracht om het geheel tegen alle optredende krachten tijdens het gebruik in alle richtingen stijf genoeg te doen zijn (fig.1). Het geheel is gecompleteerd met tien in profiel gebogen ribben, waarop het bekledingsmateriaal aangebracht is. De ribben

zelf zijn onderling ook weer diagonaal ter versteviging verbonden (afb.4). De constructie is uiteindelijk bekleed met plaatmateriaal. Het is niet meer na te gaan welk materiaal hiervoor gebruikt is bij de prototypen. Ik vermoed echter zink, al ligt het voor de hand, dat aluminium de voorkeur verdiende. Maar ook hier weer zal wegens de oorlog dit materiaal niet beschikbaar geweest zijn. Ten behoeve van het plegen van onderhoud is ter plaatse van de genoemde lagers een drietal royale inspectieluiken aangebracht.

Hieruit blijkt, dat Bremer op dit punt ook ver vooruit liep op zijn collega's, die destijds nog steeds voortmodderden met profielen, vervaardigd uit iepenhouten schenkels, die onder invloed van vocht en verwarming door de zon op den duur vervormden of scheurden. Dit laatste vooral door de vele spijkertjes ten behoeve van het vastzetten van de beplating. Tegenwoordig worden bijvoorbeeld Van Busselneuzen vervaardigd op de wijze zoals Bremer reeds deed met zijn kleppen in 1942!!

Om de kleppen zo te maken, zoals ze waren uitgedacht door Bremer, was zeer wel mogelijk, maar het in stand verstellen om de molen een gewenst aantal enden te laten lopen, was een probleem. Bremer wilde dit namelijk doen met behulp van hydraulische cilinders. Men krijgt dan echter te maken met het feit, dat men hydraulische druk via een roterende koppeling achter in het penlager in de roterende as moet brengen. Deze koppeling was al wel bekend in de jaren 1941/42, maar nog slechts geschikt voor lage drukken.

En indien deze onderdelen wel bestonden voor hoge drukken in deze oorlogsjaren, waren ze wellicht alleen beschikbaar voor oorlogsdoeleinden. Tegenwoordig heeft men hiervoor prachtige, roterende koppelingen

De uiterst ingewikkelde spin voor de askop met vele trek- en duwstangen, kniehefbomen regelveren, enz.

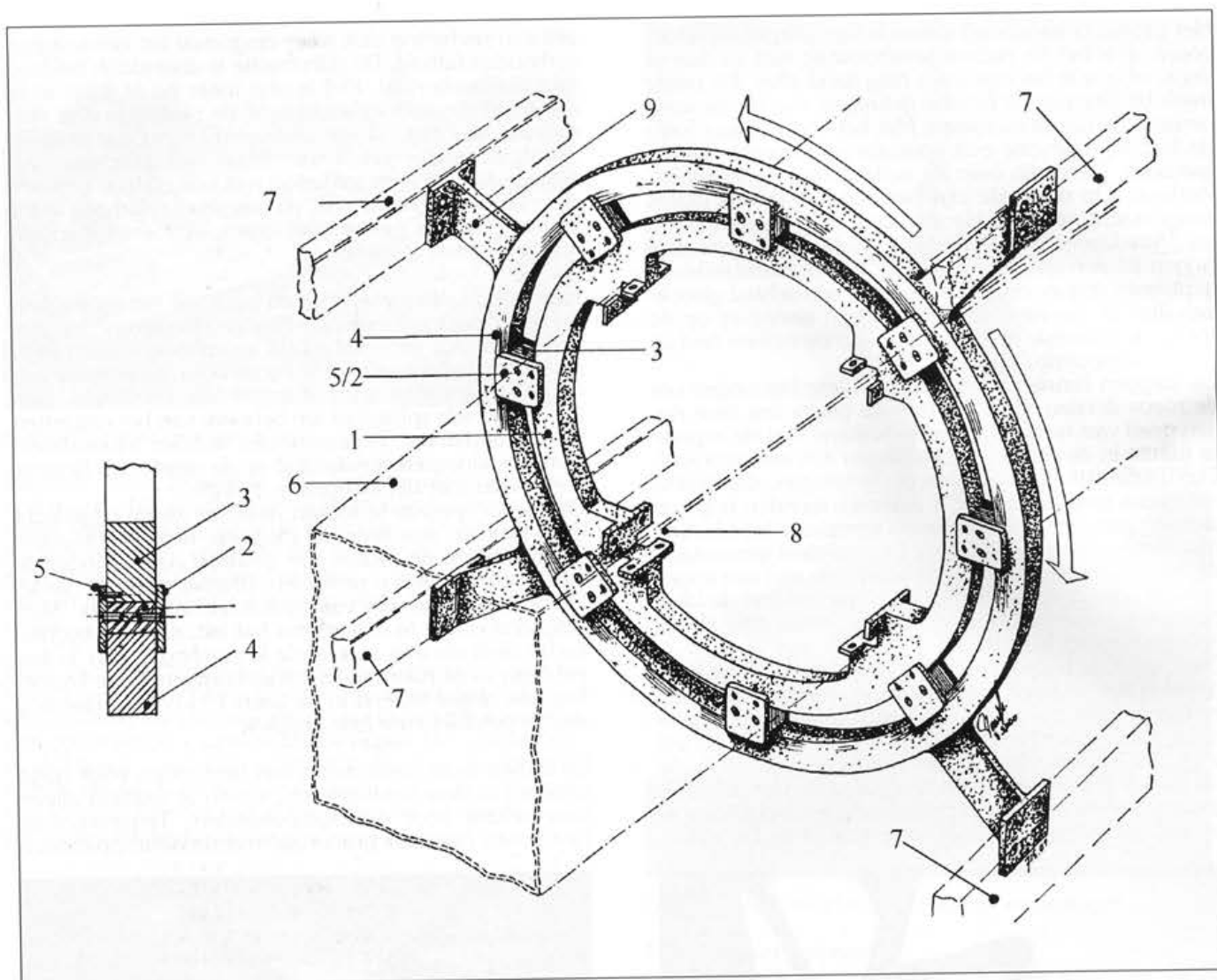

Fig 2
De lagering van de kleppen of vleugels opgebouwd uit twee concentrisch geplaatste ringen met daar tussen acht glijlagers.

- 1. binnenring
- 2. opsluitplaatje
- 3. glijlagerblokje
- 4. buitenring
- 5. opsluitplaatje
- 6. roede
- 7. langsligger van het vleugelframe.

die bijna onbeperkte drukken kunnen overbrengen. Het idee om dit door middel van hydrauliek te doen, was in 1942 gewoonweg sterk vooruitstrevend. Te meer daar de hydraulische techniek destijds nog in de kinderschoenen stond, zeker voor het doel waarvoor het hier gebruikt zou worden. Chris Bremer meldt deze problemen ook in een schrijven aan De Hollandsche Molen van 27 mei 1944. Hij deelt in dit schrijven mee, dat het systeem zoals toegepast voor de zelfzwichting op de binnenroede juist tegengesteld reageert als hetgeen nodig is voor zijn systeem. Bremer heeft toen nog noodgedwongen zijn wieken op molen De Jonge Hendrik gekoppeld aan het systeem met doorboorde as met reguleertang. Doch ook hier deed zich een groot probleem voor, namelijk de noodzaak om alle vier de kleppen gelijktijdig en in gelijke mate te doen openen en sluiten. Het bleek, dat deze techniek, gezien de krachten die nodig waren om de toch zware en omvangrijke vleugelprofielen in stand te doen veranderen, niet toereikend was. De askop was van een zodanige hoeveelheid hefbomen, compensatieveren, trek- en duwstangen voorzien, dat de

werking daarvan alleen al een studie waard is. Het geheel van de vele stangen en veren komt mij niet geheel onbekend voor, daar een nagenoeg identiek systeem tot voor kort te bewonderen was op molen De Kraai in Westbroek.

Ook dit systeem werkte geheel automatisch, maar dan met zelfzwichting ten behoeve van het opwekken van elektriciteit. Helaas is dit systeem gesneuveld, door het niet of uiterst moeizaam werken ervan. Het systeem op de Bremer kleppen werkte uiteindelijk wel als er maar geen al te sterke winddruk op de kleppen stond. Het is kennelijk nimmer een succes geworden, want het systeem is slechts zeer kort op de molen aanwezig geweest. Het is na de niet goed uitgekakte beproevingen van de molen van molenaar Muda verwijderd en op de zolder van de molenmakerij opgeborgen. Dit alles moet voor Bremer een grote teleurstelling en financiële aderlating geweest zijn, te meer daar er reeds een gegadigde was om dit systeem ook op zijn molen te laten aanbrengen. Helaas was dit definitief het einde

van het systeem. Een jammerlijke zaak, daar ik er van overtuigd ben dat dit systeem evenals Bremer een beter lot had verdiend, zeker gezien wat we nu in groten getale aan de horizon zien verschijnen in de vorm van de windturbines voor het opwekken van elektriciteit.

De Bremerroede

Na de Tweede Wereldoorlog rees er een groot probleem in de molenmakerij toen de Firma Gebroeders B. Pot aan de Kinderdijk ophield met de fabricage van geklonken metalen roeden. Daar in de familie Bremer altijd het devies is geweest, dat problemen er zijn om opgelost te worden, werd door vader Bremer met zijn beide zoons al snel besloten tot het zelf fabriceren van metalen roeden. (Voor de Bremerkleppen werden molenroeden reeds in een eerder stadium aangepast). Men besloot echter om niet meer te klinken, maar over te gaan op elektrisch

lassen. Aanvankelijk stond de molenwereld er met enig wantrouwen tegenover, en zeker in Engeland waar Bremer een set van twee roeden leverde voor de molen in Cranbroock, daar wordt nu nog door diverse molensmen schande van gesproken.

Maar de gelaste stalen Bremerroeden hebben uiteindelijk een goede naam gekregen. Het enige bezwaar wat de roeden hadden, was, dat de roestvorming inwendig nogal sterk was, doch dit probleem lag buiten de molenmakerij. Het veel betere materiaal, dat heden ten dage verkrijgbaar is, met een vele malen betere oppervlaktebehandeling, was toen helaas nog niet bekend. Uiteindelijk verlieten meer dan 200 roeden de werkplaats.

(Dit artikel verscheen al eerder in het blad van TIMS Nederland en de Zelfzwichter van de Groninger molen.)

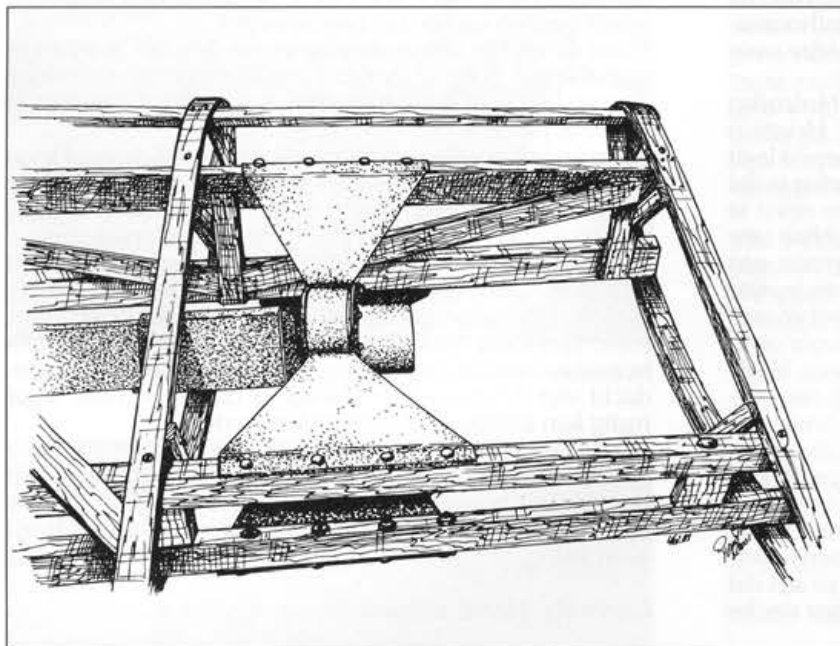

Fig.3 Het eindlager op het einde van de roe, voor het opvangen van de centrifugaal krachten.

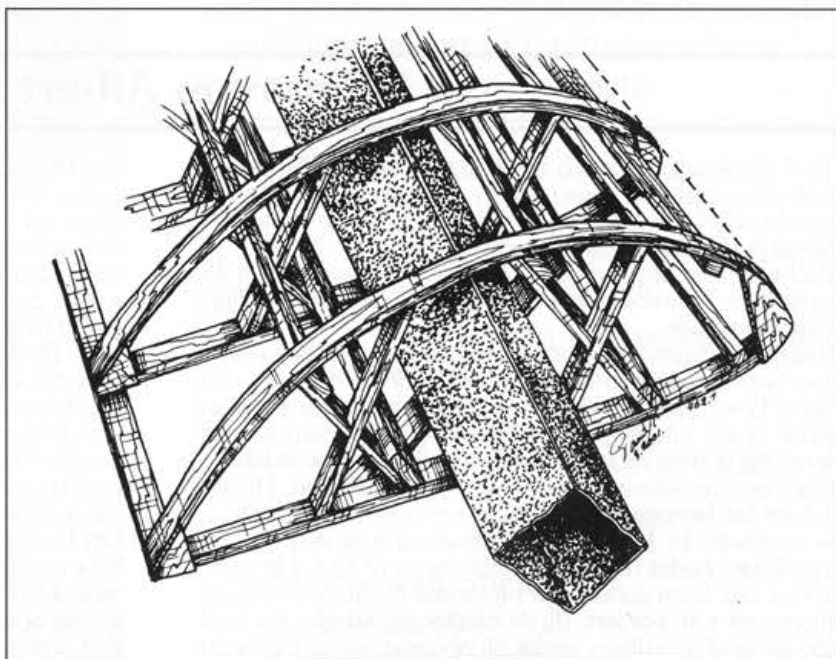

Fig.4 Aanzicht van de twee bovenste vleugelprofielen met daar tussen de roede.

Reacties op Nationale Molendag Ja of Nee ?

Reactie op het artikel over de nationale Molen- en gemalendag 2002 door Joop Overman

Dus u denkt: als niemand reageert kan ik de verhalen over molendag weglaten, of er maar een paar woorden over neerschrijven in ons Gildeblad. U heeft zeker nooit gehoord over dit gezegde: geen bericht goed bericht. De Gildebrief is niet uw blad, maar het blad van tweeduizend gildeleden. Een hoop molenaars zijn best geïnteresseerd in de verhalen van hun collega's. Als u geen interesse hebt in wat andere molenaars die dag gedaan hebben, hoeft u ons ook geen formulier meer te sturen, want dat is dan nutteloos. Ik ben zelf niet meer van plan zo'n formulier in te vullen, dat is verspilling. Voordat u de verslagen van de molendag maakte, was er een ander, die daar enthousiaster over was. Hij vertolkte de molendag op een wijze waar iedereen met plezier naar uitkeek.

Wanneer u zegt dat u denkt dat de Nationale Molendag op zijn retour is, is dat een domme opmerking. Hoezo is het zo makkelijk om een molen binnen te stappen? Heeft u daarmee ervaring, ik denk van niet. Mijn ervaring is dat je door een of meerdere keren per jaar de molen open te stellen voor iedereen, de drempel voor het publiek verlaagt. Juist omdat het soms moeilijk is, zo maar een molen binnen te stappen. En molendag is ook een traditie die je niet zo maar overboord mag kieperen. Veel of weinig animo om de molens te bezoeken mag daarvoor geen aanleiding zijn. Bovendien heb je er niets aan, een horde mensen op de molen te hebben, want je kunt ze niet allemaal te woord staan. Ik ben op zo'n dag blij met elke bezoeker, en als ik 's avonds de deur achter me dichttrek, maakt het me niet uit of in 1 of 40 man op bezoek heb gehad. Dat de molens op die dag minder bezocht worden, ligt niet aan een verzadigingspunt. Nee, het komt doordat er die dag meer zaken te doen zijn. Men moet eens overwegen, een andere datum te kiezen. Mocht het zo zijn dat het ook daar niet aan ligt, dan geef ik u gelijk, maar eerder niet.

Zaterdag 14 september 2002 was er in samenwerking met de gemeente Rijnwoude open monumentendag. Ik heb die dag de molen opengesteld voor het publiek, dat niet in groten getale kwam, er waren circa 40 bezoekers. Deze waren dolgelukkig dat ze de molen mochten bezich-

tigen. Ook veel kinderen kwamen met hun ouders de molen bekijken, die waren heel blij. Moeten wij, door uw domme opmerkingen, deze mensen nu gaan teleurstellen? Het gaat er immers niet om, dat er veel mensen in je molen komen, maar om de paar mensen die je gelukkig kan maken door te vertellen over de molen waar je op maalt. Vooral voor de kinderen gaat een hele wereld open, zij zijn de toekomstige molenaars(ers). Of ze zetten hun voetstappen misschien op een ander terrein in de molenwereld.

Het betrekken van de media erbij blijft lastig. De meeste molenaars bellen de lokale media op om te vertellen dat er die dag in mei weer een nationale molendag is, dus er wordt genoeg aan de bel getrokken.

Houd de traditie van molendag in ere, hoeveel mensen er ook komen. Zorg ervoor dat zoveel mogelijk molenaars die dag hun molen laten werken, ongeacht of die open is voor het publiek.

Als je je molen vaker openstelt voor het publiek, geef je de mensen de kans om zelf uit te maken wanneer ze op bezoek willen komen. Dus moet je als molenaar meedoen met elke open dag, als het mogelijk is. Nationale molendag, Open monumentendag en andere dagen waarop je gevraagd wordt door het bestuur of de eigenaar van de molen. Daardoor verminder je de werkdruk, en door meer spreiding houd je beter zicht op je bezoekers. Die bezoekers vinden het prettig, want ze krijgen meer aandacht van de molenaar. Waardoor die de mensen weer rustig kan uitleggen hoe de molen werkt.

Blijf dus niet eindeloos doorzeuren en proberen het wiel opnieuw uit te vinden door naar cijfers te kijken hoeveel bezoekers er op nationale molendag komen. Dat heeft geen zin.

Conclusie: Houdt nationale molendag in ere.

Hoogachtend,
N. Varkevisser, Wassenaar
Vrijwillig Molenaar

(brief ingekort door de redactie)

In Memoriam Albert Bosma

Op 4 oktober jongstleden bereikte ons, de vrijwilligers van molenmuseum De Wachter in Zuidlaren, het droeve bericht van het plotseling overlijden van onze molenaar Albert Bosma op 56-jarige leeftijd.

Slechts enkele dagen daarvoor hadden we op zaterdag 28 september het molenseizoen op een actieve en gezellige wijze afgesloten.

Tussen de drukte van het informeren van de bezoekers over het functioneren van de molen door werd samen met Geert Boer, Alwin de Vries en ondergetekende alvast in grote lijnen uitgestippeld hoe het volgend seizoen de bezetting van de molen zou kunnen zijn en hoe bepaalde zaken een verbetering zouden moeten ondergaan. Helaas is door het heengaan van Albert een geheel andere situatie ontstaan. In 1996 meldde Albert zich bij ons aan als vrijwilliger, nadat hij ons museum bezocht had. Hij werd lid van ons team zonder dat hij op dat moment wist waar hij ingezet zou worden. Bij de olieslagerij konden we best nog iemand gebruiken, zodat hij op zaterdag bij toerbeurt ging olieslaan.

Vaak kwam hij in de drie jaar als olieslager boven in de molen om even een luchtje te scheppen, te genieten van

het mooie uitzicht vanaf de stelling en om het aantal enden te tellen.

Toen op een van die bezoeken 'boven' ter sprake kwam dat we er graag nog een molenaar bij zouden willen hebben, kwam bij Albert de gedachte op dat hij dat wel zou willen. Spoedig daarop meldde hij zich aan bij het Gilde en hij begon zeer enthousiast en intensief aan de opleiding. Bij zijn vele omzwervingen in binnen- en buitenland bezocht hij zeer veel molens en altijd had hij wel weer details opgemerkt die zijn verbazing wekten. In mei van dit jaar deed Albert met goed gevolg examen op een Groninger stellingmolen. Eindelijk was er nu volop tijd om als molenaar op De Wachter mee te werken. Helaas mocht dit slechts van korte duur zijn.

Op 9 oktober jongstleden hebben we, samen met veel belangstellenden, afscheid van Albert genomen met de gedachte dat een zeer gewaardeerde collega en medewerker uit ons midden is weggefallen.

Zijn vrouw Luci en hun beide kinderen wensen wij heel veel sterkte om het verlies van Albert te kunnen verwerken.

E. ten Cate

Kruipalen en rugpijn

Geachte redactie,
Als molenaarsleerling bij de stichting "Molens in Menaldumadeel" is het logisch, dat je af en toe ook eens de handen uit de mouwen steekt, hetzij op de werkplaats of direct bij de molen zelf. Zo kon het gebeuren, dat in het kader van groot onderhoud aan de molen "De Puollen" bij Dronrijp 12 nieuwe kruipalen moesten worden ingegraven, gemaakt uit bilinga, 175 x 40 x 40 cm. Voor het gemak hebben we de oude palen 20 cm. onder het maaiveld afgezaagd.

Alle begin is moeilijk maar het vergt wel veel van knieën en rug.

Dit is wel een erg benauwde ruimte om in te werken, dat kan veel eenvoudiger.

We hadden een motorboor gehuurd, die een rond gat van 90 x 30 x 30 cm. boorde. Niet groot genoeg, niet diep genoeg. Alle losse modder, ja zeg maar klei, viel tijdens het boren echter weer terug in het gat, zodat we toch alles nog met twee scheppen naar boven moesten halen. Daarna moesten de gaten op de buik liggend nog 40 cm. dieper en rondom 5 cm. ruimer worden uitgegraven. **En dat 12 keer!**

Af en toe ontmoetten we al gravend nog paalrestanten van 100 jaar geleden, welke we met veel moeite aan de oppervlakte hebben gebracht. Gelukkig verkeert er in ons midden een vrijwilliger, die niet voor één gat is te vangen, Gerlof Cuperus. Deze man graaft gestaag door, zweet niet en kan schijnbaar niet kapot. Het is bepaald geen boom van een kerel, maar wel een zeer ijverige, taai rakker. Bijgaand stuur ik U hierbij enkele actiefoto's van Gerlof's grondwerk. Mocht er nog iemand onder de lezers zijn, die ons een tip kan geven hoe je op een simpele, arbeidsbesparende manier een kruipaal in kan graven, dan vernemen wij dat graag.

Met vriendelijke groeten:
Henk Kuipers, De Swingel 30 9036 PG Menaldum.
E-mailadres:
henk@hoempa.myweb.nl

Noot van de redactie: Wie begint met een dergelijke klus, raapleegt eerst de verzamelinformatie van het Gilde. Op blz. 54 staat aangegeven dat een schuin aflopende sleuf graven veel minder van je rug vergt dan bijna op je kop staan in een gat van 40x40 centimeter.

MOLENSTENEN

Molensteenfabriek Van Vugt levert u naar keuze massieve maalstenen of stenen met een zachte uitslag. Ze worden vakkundig afgewerkt, prima gescherpt en goed onder de rij gebracht.

Wij kunnen u ook van dienst zijn met:

- ✓ nieuwe Duitse blauwe stenen;
- ✓ kunst- en sierstenen;
- ✓ het scherpener van molenstenen;
- ✓ deskundige informatie.

Bel voor inlichtingen vrijblijvend met:

H.J.A van Vugt
Molensteenfabriek
Zomereik 10
5682 HH Best (NL)
Tel/Fax: (+31) (0) 499-395454

Dubbel molenaars jubileum in Maassluis

Afgelopen 14 september was het groot feest op de korenmolen "De Hoop" te Maassluis. Toen werd namelijk het heugelijke feit gevierd, dat Jaap en Arie van der Kaaden respectievelijk 30 jaar en 25 jaar gediplomeerd vrijwillig molenaar waren op deze forse korenmolen. En dat hebben ze geweten! Nietsvermoedend waren ze die ochtend naar de molen gegaan. Daar troffen ze de molen in de vlaggetjes aan, met aan het stellinghek een tweetal borden, één met de tekst "Jaap 30 en Arie 25 jaar vrijwillig molenaar" en op het andere was te lezen "Feest in de molen". Om 10 uur was de aanvang van het gebeuren. De ruimte onder in de molen was vol familie, vrienden en kennissen, waaronder een delegatie van de Westlandse molenaars en van de Afdeling Zuid-Holland van het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Dat er feest was op de molen van Maassluis was duidelijk..

Wie de feestvarkens waren was ook duidelijk. Jaap en Arie met hun gehele aandacht bij de mooie woorden.

Uiteraard werden er een aantal speeches gehouden (wel aangenaam kort overigens) door één van de wethouders van Maassluis (de molen is gemeente-eigendom) en door de voorzitter van de Westlandse molenaarsclub. Van laatst genoemde (Rob van Zijll voor de insiders) kregen de heren een zgn. "donderglas" uitgereikt. Nadien volgde nog een informeel samenzijn met het bekende hapje en drankje, waarna ieder weer zijns weegs ging, het was tenslotte ook nog Monumentendag.

Jaap en Arie, nogmaals proficiat en nog vele arbeidzame jaren toegewenst op jullie mooie oude molen.

Gerard Barendse

Dick Abelskamp stopt als projectcoördinator bliksemafleidercontrole

Na 15 jaar stopt Dick Abelskamp als projectcoördinator van de bliksemafleidercontrole activiteiten. Per 1 januari a.s. neemt Leo Tiggelman zijn werk over. Op 30 oktober j.l. is Leo geïntroduceerd aan de 4 controleurs, de heren van den Bosch, Jongman, Koens en Vink. Dit gebeurde uiteraard in het bijzijn van Dick Abelskamp. Ondergetekende was daarbij aanwezig als vertegenwoordiger van het bestuur.

De (gedekte) tafel in Hotel Haarhuis te Arnhem vormde een goede ambiance, niet alleen om zich aan elkaar voor te stellen, maar ook om ervaringen en ideeën uit te wisselen. Ten slotte is iedere controleur altijd zelfstandig bezig. Uiteraard was het komende afscheid van Dick ook aanleiding om terug te kijken op de historie van de bliksemafleidercontrole activiteiten van het Gilde.

Dick Abelskamp heeft zijn werk als projectcoördinator 15 jaar uitgeoefend. Na een oproep in de Gildebrief van december 1986 kondigde Dick eind 1987 aan dat er 3 controleurs gevonden waren om de 3 regio's Noord, West en Zuid te gaan bedienen: de heren Koens, Oostrom en van de Winkel. In de 15 jaar dat Dick de organisatie in handen had zijn er ongeveer 430 controles uit-

gevoerd. Jaarlijks heeft hij de activiteiten middels een jaarverslag in de Gildebrief toegelicht; in de volgende Gildebrief zal hij dat voor de laatste maal doen. Overigens gaat de historie van de bliksemafleidercontrole verder terug dan 1987, want al in zijn artikel van eind 1986, waarin hij kandidaat controleurs opriep om zich te melden, vermeldde Dick Abelskamp dat Nico van Weelden de controle van bliksemafleiderinstallaties voor het Gilde jarenlang had verzorgd.

Tijdens de bijeenkomst op 30 oktober j.l. kondigde ook de heer D. Koens aan per 1 januari te zullen stoppen. Zoals uit de eerdere informatie valt op te maken heeft de heer Koens dus ook 15 jaar inspecties uitgevoerd; gezien zijn regio Gelderland (boven de rivieren), Overijssel en (lange tijd ook) Groningen, Friesland en Drenthe een grote prestatie.

Aanleiding dus om hierbij beide "jubilarissen", Dick Abelskamp en Dirk Koens, te bedanken voor hun jarenlange inzet voor het behoud van de molens via hun activiteiten voor de bliksemafleidercontroles.

Gerard Sturkenboom, voorzitter

Even voorstellen

In de notulen van de Ledenvergadering in de Gildebrief van september 2002 hebben jullie het kunnen lezen: Dick Abelskamp wil zijn werkzaamheden als contactpersoon voor de bliksemafleidercontrole aan het einde van 2002 beëindigen. In reactie op de oproep van Gerard Sturkenboom heb ik mij als belangstellende gemeld. Met ingang van januari 2003 neem ik het stokje van Dick over. Reden om mijzelf hierbij als nieuwe contactpersoon voor te stellen.

Mijn naam is Leo Tiggelman, ik ben 51 jaar en woon met mijn gezin in Wijk bij Duurstede. Na mijn examen in 1992 ben ik ca 1,5 jaar werkzaam geweest op molen de Zwaan te Lienden. Deze korte periode vormde een overbrugging naar mijn definitieve aanstelling op stellingkorenmolens De Hoop te Culemborg.

Na de restauratie ben ik daar per 1 september 1993 als vrijwillig molenaar aangesteld. In het dagelijks leven ben ik werkzaam als calibratietechnicus. Op velerlei terrein houd ik mij bezig met de keuring van meetinstrumenten en daarnaast met het schrijven van de beno-

digde procedures voor (automatische) calibratiesystemen. Hierin zit een beetje de interesse verborgen voor bliksemafleidercontroles. Ook hier geldt: "Meten is weten". Hoewel de werkzaamheden voor een contactpersoon voornamelijk administratief zijn, blijft de invalshoek technisch.

Tijdens een bezoek aan Dick ben ik door hem uitgebreid geïnformeerd over de werkzaamheden die met deze rol verbonden zijn. Die vergen nogal wat accurate en dat ligt mij wel. Het lijkt mij daarom erg leuk deze taak op mij te nemen. Doordat Dick in de lange reeks van jaren zijn werkzaamheden goed heeft gedocumenteerd, kan het probleemloos worden overgenomen. Hij heeft dit werk al die tijd met veel enthousiasme gedaan; ik heb daar veel waardering voor. Ik hoop dan ook een waardig opvolger van hem te kunnen zijn.

Leo Tiggelman

Livius 7

3962 KD Wijk bij Duurstede
0343 - 575684 06 - 22004848

Kleine berichten en mededelingen

Vrijwillig molenaar of molenmaker?

In Borkel en Schaft staat een zeer mooie bergmolen, de Sint Antonius Abt, een korenmolen uit 1896. In 1999 heeft de Stichting Molen Sint Antonius Abt de molen overgenomen van de gemeente Valkenswaard. De molen staat momenteel stil aangezien er geen molenaar is, dus zocht de stichting naarstig naar vrijwilligers. Dus werd een oproep geplaatst in een regionaal weekblad om geïnteresseerden te motiveren de opleiding tot molenaar te gaan volgen. De gemeente geeft namelijk geen subsidie wanneer de molen niet draait en stilstaande molens raken snel in verval.

Molens, zowel water- als windmolens hebben altijd mijn aandacht getrokken en als tiener was ik al vaak te vinden bij Sjaak Rietra, molenaar van de Venbergse watermolen aan de Dommel. Nu ik op mijn 60e in de VUT ben leek het mij zinvol mijn vrije tijd aan de Sint Antoniusmolen te geven.

Na de voorlichtingsavond, verzorgd door Gerard Sturkenboom, bij te wonen heb ik me met 5 anderen ingeschreven voor de opleiding en met groot enthousiasme heb ik meteen enkele zaterdagen praktijkervaring opgedaan, zowel op de bergmolen Sint Victor in Heeze bij Gerard Sturkenboom als op de Standerdmolen in Bergeijk onder leiding van Mark Dwarswaard. Tijdens drie weken vakantie heb ik me middels de blauwe mappen in de theorie verdiept en na een week studeren zat het gaande en staande werk van de standerdmolen er al aardig in.

Maar toen sloeg de frustratie toe, want verder bladerend in de theorie zag ik dat van de aspirant vrijwillig molenaar wordt verlangd dat hij kennis heeft van nog eens tien molentypen waarvan de meeste in Brabant niet eens voorkomen. Toen kreeg ik de indruk dat ik tijdens de voorlichting op het verkeerde been was gezet. Was ik nu begonnen aan een opleiding om in Borkel molenaar te kunnen zijn of (en zo lijkt het) voor molenmaker op alle in Nederland voorkomende molens? Met alle respect voor de samenstellers van de lesstof: onze voorgangers-beroepsmolenaars die eeu-

wen lang het koren maalden, wisten toch ook niets van andere molentypen? Daarom twijfel ik aan het nut, zo veel overbodige zaken uit het hoofd te moeten leren. Wederom actief op onze molen in Heeze heb ik Gerard aangesproken over mijn dilemma. Ik wil nog steeds graag de molen van het type in Borkel van haver tot gort leren kennen om na het examen op verantwoordelijke wijze ermee te kunnen draaien.

Op de vraag waarom het niet mogelijk is gezien mijn leeftijd examen te kunnen doen voor een deelcertificaat begreep ik uit het antwoord dat er wel discussie daarover gaande is, maar dat de optie die ik voorstelde voorlopig helaas niet haalbaar is.

Jammer want tot mijn zeer grote spijt betekent dat voor mij: einde verhaal, dag molenaar. Jammer van de verspilde tijd, energie en gemaakte kosten, en ook jammer om vanuit de stichting het verwijt te moeten horen dat dit mijn zorg is.

Harm Carolus

Noot van de redactie:

Of Harm verkeerd of onvolledig is ingelicht kunnen wij ons bijna niet voorstellen noch beoordelen. Maar we kunnen ons zeker voorstellen dat het een afknapper is als men zich vol energie stort op het onder de knie krijgen van slechts een klein deel van de lesstof en de praktijk en achteraf blijkt, dat men er nog lang niet is. Het getuigschrift van de Nederlandsche Molen geeft n.l. het recht om verantwoord te gaan "draaien" met iedere molen waar ook in Nederland. Dat is de reden, dat men ook van de andere molentypen het nodige dient te weten. Toch geven wij Harm de welgemeende raad deze mooie hobby niet vaarwel te zeggen. Na bestudering van de vereiste stof kan er ongelofelijk veel plezier aan beleefd worden, maar ook tijdens de praktijkturen op de molen valt er veel molenplezier te beleven. Vraag daarbij of je instructeur ook eens met je naar

de molen te Borkel en Schaft te gaan, dan draait hij in ieder geval al een paar keer per jaar. In zijn relaas vermeldt hij ook, dat er over gesproken wordt, dat men overweegt over te gaan tot het uitreiken van deel certificaten, daar omtrent is echter niets bekend zelfs niet in de opleidingsraad. Blijkbaar gaan er op dit punt foutieve berichten rond.

Bericht over de Hygiëncode

De aanvulling voor de Hygiëncode is inmiddels rondgestuurd. Hierin zijn opgenomen o.a. de ministeriële goedkeuring en een paar wijzigingen in de inhoudsopgave en de inleidende tekst. Heb je wel een Hygiëncode en geen aanvulling neem dan even contact op met Hub van Erve. Bij de aanvulling zit een enquêteformulier. Om goed inzicht te krijgen in het werken met deze code is het nodig dat een ieder dit formulier zo spoedig mogelijk ingevuld opstuurt naar Hein Steinz (ook als je (nog) niet met de code werkt). Waarvoor alvast hartelijk dank.

Hein Steinz
Dorpsweg 94
8051 XW Hattem
Tel. 038-4445446

Wie griezen zaait zal geen tarwe oogsten

Hier even een reactie op een passage uit het stukje 'Op reis met Gijs' uit de Gildebrief van September jongstleden.

Tijdens het bezoek aan De Haas in Benthuizen wordt gezegd dat griezen de kiemen van de tarwe zijn: 'Gries van de tarwe is hetzelfde als de pit van een appel.' Deze voorstelling is echter niet juist. De kiem van de tarwekorrel zit diep in de top van de korrel en wordt bij de vermaling op de steen meegemalen en verpulverd.

In de grote bloemfabrieken wordt de kiem voor en tijdens de vermaling verwijderd omdat deze veel vet bevat en de bloem daardoor 'ranzig' zou worden. Bij vermaling op de steen, of de walsen in een fabriek, ontstaan:

Zemelen: de 'huid' van de korrel

Griezen: stukjes bloem uit de kern van de korrel, met splinters zemel er nog aan

Bloem: de fijngemalen kern van de korrel.

In de bloemfabriek wordt vaak zo gewerkt dat veel griezen ontstaan, het zogenaamde hoogmalen. Deze griezen worden gepoetst, dat wil zeggen, de zemeldelen worden eraf gehaald. de 'schone griezen' worden dan uitgemalen tot bloem. Hierdoor verkrijgt de fabriek een grotere hoeveelheid bloem per 100 kilo tarwe dan wanneer er met een koppel stenen gemalen wordt.

Wanneer wij steenmolenaars ons tarwemeel uitgeven in bijvoorbeeld een buil, krijgen we door de eerste fijne zeef de bloem, door de tweede, iets grovere zeef de ongepoetste griezen en door de overslag komen de zemelen. Het heeft geen zin om griezen te zaaien, er zit geen kiemkracht in.

D. J. Abelskamp Sr.,
Warnsveld

Hardlooptkampioenschap voor molenaars.

Naast het vrijwillig molenaar zijn op o.a. molen "De Star" in Balkbrug mag ik voor mijn lichamelijke conditie graag een rondje hardlopen. Ik weet uit ervaring dat er meerdere vrijwillige en beroepsmolenaars zijn die ook graag mogen hardlopen. Het leek mij daarom leuk om de contacten onder de molenaars uit te breiden met een jaarlijks terugkerend hardlooptkampioenschap voor molenaars. Om een en ander wat meer vorm te geven heb ik contact opgenomen met de plaatselijke

atletiekvereniging ACO TOWEN in Ommen. Deze organiseert jaarlijks op de 1e zaterdag van april de TOWEN 10 KM en HALVE MARATHON IN OMMEN. (Voor 2003 is dit zaterdag 5 april)

Deze wedstrijd trekt gemiddeld een redelijk groot aantal lopers en wordt perfect georganiseerd. De atletiekvereniging ACO TOWEN is dan ook gaarne bereid om aan deze gedachte nadere gestalte te geven. Uiteraard is het wel belangrijk voor hen, om van tevoren te weten op hoeveel deelnemers men ongeveer kan rekenen.

Informatie, belangstelling en deelname voor dit idee kan worden ingewonnen/doorgegeven aan Hans Hoekman tel. 0529-455109 en/of e-mail: hanshoekman@hetnet.nl.

De kosten voor dit evenement zijn gering, mogelijkheden tot overnachting zijn in Ommen ruimschoots en in diverse vormen aanwezig. Ik hoop op veel reactie en uiteraard deelname, om op deze wijze de onderlinge landelijk contacten van vrijwillige en beroepsmolenaars nog verder te kunnen uitbreiden.

Hou streekeigenschappen in ere!

Marc Crins Molenzeilen

- ☛ *Nieuwe molenzeilen; diverse mogelijkheden.*
- ☛ *Reparaties van uw oude zeilen.*
- ☛ *Lui-matten*
- ☛ *Bil kussens (in zeildoek)*
- ☛ *Andere aanverwante artikelen*

Vraag vrijblijvend een offerte aan!

paardebloemstraat 28 -- 5953 GV Reuver
tel.: (077) 474 80 33 -- fax: (077) 474 80 34
gsm: (06) 20 94 98 05
www.molenzeilen.com

Het smeren van de bovenas

Het heeft zo z'n voordelen om van je hobby je beroep te maken. Als molenaar drie dagen in de week met je molen bezig kunnen zijn is natuurlijk prachtig. Maar als je op vaste dagen aan de molen "moet" zijn, dan komt het natuurlijk wel eens voor, dat er zo weinig wind is, dat de molen stil staat. Ik heb daar een behoorlijke hekel aan: een molen moet draaien, als het ook maar enigszins kan. Soms is er zo'n klein windje, dat reuzel niet dun genoeg wordt om de as te smeren om toch nog een beetje te draaien. 's Winters kan het ook zo koud zijn, dat reuzel niet zacht genoeg wordt om bij wat kleinere windjes de bovenas te smeren. Dan ga je vanzelf op zoek naar alternatieven. Nu heb ik in de opleiding geleerd geen smeermiddelen te gebruiken, die gemaakt worden van aardolieproducten, want die zouden de steen aantasten. Mijn conclusie was vervolgens, dat smeermiddelen dierlijk of plantaardig moesten zijn. Ik kocht een fles goedkope slaolie en jawel, dat werkt prima. Zelfs bij de kleinste windjes draait de molen.

Nu sprak ik daar kortgeleden over met een collega-molenaar en die vond die slaolie maar niks. Hij gaf bij kleine windjes het halslager wel eens een likje consistentvet, maar hij vertelde me, dat slaolie te dun was en dan dringt het de steen in en dan wordt de steen zacht. Ik ging dus op zoek in de Basis cursus en in de "Opleiding tot watermolenaar" en ik vond alleen maar reuzel en Shell Alvania. In de verzamelinformatie wordt melding gemaakt van talkvet en dat is meen ik gemaakt van schapenvet en heeft ook het probleem te hard te zijn bij kou of kleine windjes.

Die Alvania is denk ik afkomstig van aardolie en waar consistentvet vandaan komt weet ik niet zeker, maar ik vermoed ook van aardolie. Kortom: ik weet het niet meer. Bovendien bedacht ik, dat reuzel behoorlijk dun kan worden als het goed warm wordt: dan dringt het toch ook in de steen? En als het dan in de steen getrokken is, wat voor kwaad kan het dan doen: de structuur van de steen wordt daarmee toch niet veranderd. Bovendien smeert de steen een beetje, als die slijt, dat is alleen maar goed.

Het eind van dit verhaal is dan ook: wie kan duidelijk maken welke producten er wel en niet gebruikt kunnen worden bij het smeren van assen en vooral WAAROM !

Barend Zinkweg
Molenaar Pendrechtse Molen. Barendrecht.

Noot van de Lesstofcommissie:

Even afwachten Barend, het eerstvolgende deel van de basis cursus dat verschijnt, gaat alleen maar over smeren, smeren en nog eens smeren.

P.S. Consistentvetten zijn vetten die bij kamer- of bedrijfstemperaturen niet onder hun eigengewicht wegvloeien of uitzakken, de naam geeft dus geen enkele referentie naar aardolie, dierlijke of plantaardige oorsprong. (consistent betekent 'vormvast').

Het stuwrecht verjaart, ja of nee ?

Geachte redactie

In het dorp waar ik woon, Swalmen 5 km ten noorden van Roermond, heeft een watermolen gelegen die tot het einde van de oorlog (1944) gemalen heeft. Op het laatst van de oorlog is in het overgebleven waterrad een granaat gevallen met alle gevolgen van dien. Oorspronkelijk was het een graan en oliemolen. Tot 1953 heeft de molen braak gelegen. In dat jaar is zij verbouwd tot vier appartementjes. In die tijd was er nog

geen beschermende werking van een bestemmingsplan c.q. monumentenwet. De woningnood was hoog en dus de stap om ze tot woningen om te bouwen was snel gemaakt. Het molengebouw ligt achter de kerk aan een snel stromend riviertje de Swalm. De locatie is nog altijd mooi.

Sinds het jaar 2000 ben ik allerlei wegen aan het zoeken om de molen weer terug te brengen tot een echte watermolen. Het zal voor het dorp zeker een grote aanwinst zijn als het zover komt. In de tussenliggende periode heb ik gecorrespondeerd met het Waterschap Peel en Maasvallei, waar de Swalm onder valt. Daar heb ik gevraagd in hoeverre zij bereid zijn om als het tot een functionerende molen komt zij geen roet in het water gooien ten aanzien van het stuwen. Zij stellen zich op het standpunt dat de molenrechten verlopen zijn. Er zijn nooit molenrechten verkocht! Mochten er wel nog op een of andere manier stuwrechten zijn dan is de stap om te stuwen natuurlijk een stuk gemakkelijker. Aan de leden-lezers de vraag of er iemand is die mij hier meer zekerheid c.q. duidelijkheid in kan verschaffen. Het molengebouw behoort bij het kasteel Hiltenraad en is eigendom van de gravin. Zover men in de geschiedenis kan terug gaan is op die locatie al eeuwen een molen geweest. In de registers van het kadaster is niets te vinden van molenrechten. Veel grond langs de Swalm is eigendom van het kasteel. In de archieven van de provincie liggen stukken met opmetingen van de waterraderen van de molen door de provinciale waterstaat opgenomen in de achttiende eeuw. Tevens vindt men daar de peilhoogten terug. Heeft het Waterschap gelijk? Welke jurist wil zich hier in vastbijten? Zijn er andere molenaars-eigenaars die reeds zulke problemen hebben moeten verwerken?

Gaarne uw reactie!

Met een collegiale molengroet,

Henk Lutgens Rijksweg Zuid 42
6071 HW Swalmen
Limburg.

Noot van de redactie:

Beste Henk uit je verhaal betreffende watermolen te Swalmen menen wij te moeten vast stellen, dat het Waterschap helaas gelijk heeft. Dit is een typisch geval, zoals dit met een dure term heet, van "Non uses". Dit betekent, dat als er over een periode van een dertigtal opeenvolgende jaren geen gebruik gemaakt is van het stuwrecht, dit recht automatisch is vervallen.

Daar de molen volgens jouw verhaal vanaf 1944 niet meer heeft gemalen dus waarschijnlijk ook niet meer gebruik heeft gemaakt van de molenstuw c.q. het stuwrecht, betekent dit helaas einde verhaal.

Boekennieuws

Die Fabrik für Mühlstein-Schärfwerkzeuge
J.C. Kupka
Schkeuditz

Worden de maalstenen niet regelmatig gescherpt dan daalt de productie aanmerkelijk en in het uiterste geval wordt het meel doodgemalen.

Voor dit scherpen is speciaal gereedschap nodig t.w. de bil- of scherphamer en soms een kneushamer. Tot ongeveer 1870 werd dit gereedschap doorgaans door de dorpssmid vervaardigd en weer gescherpt, dit alles met wisselend succes.

De Niederlausitzer dorpssmid Johann Carl Kupka uit Schkeuditz nabij Leipzig, Duitsland was de eerste die dit gereedschap op bescheiden mate fabrieksmatig

ging produceren. Hij bereikte hiermede dat deze hamers, met een gelijkmatige en juiste hardheid, voor molenaars beschikbaar kwamen.

Onder zeer moeilijke omstandigheden, zoals de revolutieperikelen in Brehna rond 1848 en een cholera-epidemie in 1850 wist hij toch met veel doorzettingsvermogen een bedrijf op te bouwen van goede naam en faam. Zijn fabriek werd in 1850 zelfs aangemerkt als marktleider en verzond o.a. zijn gereedschap naar Rusland, de Ver.Staten, Italië, Denemarken maar ook naar Nederland.

Het bedrijf overleefde zelfs twee wereldoorlogen en bleef bestaan tot 1958, weliswaar een eenmansbedrijf-

je, onder leiding van een nazaat van de oprichter J.C.Kupka.

De auteur van de uitgebreide brochure, Hans W. Jäckle, beschrijft na grondig speurwerk het reilen en zeilen van de dorpsmid, maar ook de opkomst van de concurrenten en de beoordeling van het door Kupka vervaardigde gereedschap door de voormalige molendeskundigen.

De prijs van de brochure is € 4 ex.porto.

Te bestellen bij:

Sächsischer Landesverein für Mühlenverhaltung und Mühlenkunde E.V. Lehmann-Mühle, 01665 Klipphausen, Tel.035204-48484 of 034327-92687

Bij bestelling van 5 exemplaren 1 exemplaar gratis.

UITNODIGING

van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, afdeling Noord-Holland,
aan Gildeleden en belangstellenden, voor de

CONTACTAVOND

op vrijdag 2 mei 2003.

Eric Zwijnenberg test onze molenkennis met een gevarieerde QUIZ op MOLENGEBIED.
Niet alleen raden om welke molen het gaat, maar ook examenvragen, algemene molenkennis enz.
De meerkeuzevragen beantwoorden we met schrapkaarten.

Na de pauze en "mededelingen van het bestuur" volgt de uitslag en prijsuitreiking.

Plaats: In de Molenzaal van sportcomplex Hoornse Vaart, Hertog Aalbrechtweg 4, Alkmaar,
nabij NS-station Alkmaar-Noord.
Zaal open 19u30, aanvang 20 uur;
in de zaal s.v.p. niet roken.
Inlichtingen: 072.533.8280 of 0251.311.389.

Bij voorbaat onze dank.

Met vriendelijke groet, Theo van den Nieuwendijk, secretaris GVM afd. NH.

*De redactie wenst alle lezers
Prettige feestdagen en een voorspoedig 2003*

Overzicht examenresultaten voor het najaar 2002

De examencommissie in diverse samenstellingen heeft er weer een reeks examens op zitten, gespreid over het gehele land en wind- en watergedreven molens. Er waren welgeteld 23 kandidaten die hun weetje wisten en konden laten zien dat zij verantwoord met een molen kunnen omgaan, en dat is zeker een felicitatie waard. Voor hen die niet slaagden, geven wij het advies, ga er nog een half jaartje stevig tegen aan, want jullie waren er bijna het kan dus niet missen dat het de volgende keer lukt.

De resultaten waren dus bemoedigend, de diverse instructeurs kunnen dus ook met een tevreden gevoel verder gaan op het ingeslagen pad. Tevens verdienen de diverse mensen een woord van waardering die verantwoordelijk waren voor het afnemen van de toelatings-examens.

Dit najaar zijn weer een behoorlijk aantal leden in opleiding aangemeld voor het voorjaarsexamen. Het aantal geslaagden zal dus ook dan weer toenemen.

Op de hieronder genoemde molens deden de genoemde mensen met goed gevolg examen.

Vrijdag 20 september 2002 op "Wissink's Møl" te Usselo

W.E.G. Hurkmans, Leliestraat 132, 8012 BV Zwolle
A.L.P. Huttenhuis, Knik 12, 7591 PZ Denekamp
A.H.M. Laagland, Lattroppestraat 8, 7591 PJ Denekamp

Woensdag 2 oktober 2002 op de koren-pel-molen te Ganzedijk

E.J. Vink, Hereweg 126, 9722 AA Groningen

Donderdag 3 oktober 2002 op molen "De Bente" te Dalen

A.de Graaf, Ruinerweg 64, 7958 RD Koekange
A.H.W. van der Mheen, Jan Mankeshof 40, 7944 GW Meppel

Woensdag 9 oktober 2002 op molen "De Korenbloem" te Haaksbergen

Th.P.M. Reichert, Grimbergerzijweg 4, 7467 PS Notter
D.G.J. ter Harmsel, Leijerweerdstdijk 16 A, 7461 PN Rijssen

Donderdag 17 oktober 2002 op molen "De Vlin-der" te Deil

J. Cahuzak, Hoogsdenhof 44, 5301 Z B Zaltbommel
W. Kampes, Graaf Diderikstraat 13, 6901 EE Zevenaar
T.P.M. Michiels, Dinkelstraat 7, 5626 BK Eindhoven

Dinsdag 22 oktober 2002 op molen "Ceres" te Bovenkarspel

D.C. Louwerse, Zwinstraat 2, 1779 B G Den Oever
A.L. Maas, Zaagmolen 7, 1742 KD Schagen
E. Eveleens, Sportlaan 34, 1431 HZ Aalsmeer
E. Blok, Munnikenweide 65, 1947 GK Beverwijk

Vrijdag 25 oktober 2002 op de Oostmolen te Mijnsheerenland

A.C.de Gruijter, Distelstraat 1, 3222 XB Hellevoetsluis
J.H.E. Senders, Octaafstraat 4, 3223 PE Hellevoetsluis
H.J.J. Thomas, De Eik 26, 3224 TC Hellevoetsluis
A.P. Verweij, Wanmolen 27, 3224 BS Hellevoetsluis

Woensdag 30 oktober 2002 op molen "Kyck over den Dyck" te Dordrecht

A. Verzijl, Benedenrijweg 35, 2982 XA Ridderkerk
A. Mackloet, Duinkerkerweg 6, 3253 AJ Ouddorp

Examens voor Watergedreven molens werden afgenomen op

Woensdag 16 oktober 2002 op de "Witte Molen" te Arnhem

J.A.A. Jansen, Kerkakkerstraat 3, 5551 TC Valkenswaard
Mevr. M.G.J. Frans-Buyvoets, Oosteriksweg 26, 7663 TA Mander.

De Olienoot, bode voor de oliewereld

Bespreking van dit nieuwe tijdschrift:

De Olienoot is het contactblad van het Olieslagersgilde dat momenteel ruim 50 leden en één erelid, Jaap Kaal uit Zaandam, telt. Het Olieslagersgilde is opgericht met als doelen: meer contact tussen olieslagers onderling, achterhalen van vakkennis die de oude olieslagers hadden, verzamelen van praktische kennis en uitwisseling van ervaringen op het gebied van ambachtelijk olieslaan. De redactie van *De Olienoot*, tevens oprichters van het Olieslagersgilde, bestaat uit Ada Meurs, Mark den Boer, Martijn Coenraads en Mark Dwarswaard, respectievelijk met MA, MB, MC en MD aan te duiden. Het streven is, twee maal per jaar *De Olienoot* te laten verschijnen.

In rubrieken met namen als Voorslag, Oliedom (Vraag van bezoeker: 'Is dit nou de pomp waarmee de olie uit de grond gehaald wordt?') en Naslag wordt op inhoudelijke wijze ingegaan op het olieslaan. Vlaamse olieslagers doen hun relaas (uit 1975-1980) en beschrijven hoe het vroeger ging. Er wordt verslag gedaan van onderzoek naar oliemolens 'De Aloë', die tot 1871 schuin tegenover de Passiebloem in Zwolle stond. Jaap Kaal vertelt over zijn ervaringen met het slaan van olie uit verschillende materialen.

De Olienoot is afkomstig van, en bedoeld voor, olieslagers en belangstellenden. Het blad wil een bijdrage leveren op een terrein waar helaas reeds ontzettend veel kennis is verloren gegaan. Het Olieslagersgilde streeft ernaar, die kennis voor zover nog aanwezig boven water te krijgen en voor zover deze is verloren gegaan, weer te achterhalen. Daarbij gaan praktijk en wetenschap hand in hand, zo is in *De Olienoot* te lezen. De redactie van de Gildebrieven wenst het Olieslagersgilde veel succes en plezier met *De Olienoot* en hoopt dat er nog vele interessante bijdragen in zullen verschijnen.

Effectief besparen op stoffilters?

Een goeie tip voor een simpele besparing? De levensduur van de stoffen filters die u gebruikt, kunt u gemakkelijk met een factor twee of drie verlengen! Kwestie van ze perfect te laten reinigen door Wilhelmina, een bedrijf dat hierin is gespecialiseerd.

Uiteraard gaat Wilhelmina hierbij buitengewoon omzichtig te werk.

Zo wordt voor elke nieuwe klant eerst een proefwassing verricht. De resultaten hiervan worden in een helder rapport vastgelegd en uitvoerig doorgesproken.

Zodat er geen vuiltje aan de lucht is bij het reinigen van uw kostbare filters.

Wanneer u even belt of faxt zitten we snel bij elkaar aan tafel.

U kunt ook onderstaande bon in een ongefrankeerde envelop stoppen en sturen naar:

Wilhelmina Textieldiensten b.v., Antwoordnummer 23, 5700 WB Helmond.

wilhelmina
zorg voor uw zaak

Wilhelmina Textieldiensten b.v., Postbus 200, 5700 AE Helmond.

Telefoon: 0492 598181, Fax 0492 526105.

Steunpunten in Apeldoorn, Roosendaal, Hoogeveen en Woerden

- BON** Neem a.u.b. contact met mij op voor:
- o nadere informatie over het reinigen van stoffilters;
 - o het maken van een afspraak.

Naam bedrijf.....

Adres.....

Postcode/plaats.....

Naam contactpersoon.....

Telefonisch bereikbaar op nummer.....

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

ten behoeve van de opleiding tot vrijwillig molenaar

HET ENTREEPAKKET

De basiscursus - voor zover gereed.

Alle lesstof wordt herschreven en zal in de komende jaren verschijnen.

De leden in opleiding dienen dit pakket bij aanmelding aan te schaffen (niet inbegrepen in de contributie!)

Verzamelinformatie - praktisch lesmateriaal

De prijs bedraagt € 35

UITGAVEN TER VERBREIDING VAN DE KENNIS OVER MOLENS

Informatie XXII - Bovenassen

Prijs: € 6 (inclusief porto)

Informatie XVI - Waarom draaien molens linksom?

Waarom helt de bovenas? De tonmolen.

Prijs: € 6 (incl. porto).

Mappen voor de basiscursus

Prijs: € 9 (incl. porto).

GRATIS UITGAVEN

- Statuten en Huishoudelijk Reglement
- Bladen voor het maalboekje voor leden in opleiding en geslaagde leden
- Examineisen
- Modelcontract vrijwillig molenaar
- Folder Gildeverzekeringen

Voor inlichtingen over de Gilde-uitgaven en bestellingen kunt u contact opnemen met:

Gildeverzendingen

H.P.A. (Hub) van Erve

Hoevense Kanaaldijk 9

5018 EA Tilburg tel. 013-5362100

verzendingen@vrijwilligemolenaars.nl

HACCP-Rapport Hygiënecode

Te bestellen via Gildeverzendingen

Inclusief porto € 27,50

Exclusief porto € 22,50

AANBEVOLEN LITERATUUR VOOR DE OPLEIDING

Molens

Ir. F. Stokhuyzen

Kopie op A4-formaat.

Prijs: € 12 (incl. porto)

Te bestellen bij de Gildeverzendingen

Opleiding Watermolenaar

Ing. J. den Besten

Te bestellen door overmaking van € 23

(incl. porto) op girorekening 139754

t.n.v. J. den Besten te Loenen aan de Vecht

Wiekssystemen voor polder- en industriemolens

Te bestellen door overmaking van € 11,50

(incl. porto) op ABN AMRO rekening

55.44.45.050 t.n.v. G.J. Pouw te Naarden

Over molens der Fam Honig.

Door: P. Boorsma

Prijs € 8,00 (incl. porto). Te bestellen bij Gilde verzendingen.

Lesbrief Poldermolen compl. Prijs € 6,00

Lesbrief Korenmolen compl. Prijs € 6,00

Lesbrief Watermolen compl. Prijs € 6,00

Deze lesbrieven omvatten De lesbrief voor de leerlingen, een docentenhandleiding en een werkblad.

Zingende Stenen

D.J. Abelskamp

Prijs: € 21 (incl. porto)

Dit boek is te bestellen door overmaking op Raborekening 13.53.85.210 van G.W.M. Barendse, penningmeester van de Cursuscommissie, te Poeldijk

Veiligheid op Wind- en Watermolens

"De Hollandsche Molen"

Prijs € 5 (incl. porto)

Te bestellen bij Gildeverzendingen.

Werking van de pelmolen

door: P. Havik

Prijs € 6,00 (incl. porto).

Te bestellen bij Gildeverzendingen

Strijkstickers

Gilde embleem voor op de kleding. Prijs € 1,55

Te bestellen bij Gildeverzendingen

Voor bestellingen van molen artikelen bij De Hollandse Molen kan men gebruikmaken van het E-mailadres **dhm@molens.nl**

© 2002 Het Gilde van Vrijwillige Molenaars

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische gegevensverwerking of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Hogeweg 91, 5751 KX te Deurne.

Allerhande informatie via onze website:
www.vrijwilligemolenaars.nl

De volgende Gildebrief verschijnt omstreeks:

15 maart 2003

Wie kopij op diskette aanlevert, gelieve dit te doen in WP07 of Word 98. Er kan ook kopij ingezonden worden via e-mail redactie@vrijwilligemolenaars.nl

